SƏRGIS BIT JUXƏN

Ahval d surəji go iraq Lnizвət al dənni qissətti xarajь u əməl d imperializm inglisnəjə

Molodaja — Gvardija — 1934

Из фондов Российской национальной библиотеки

SƏRGIS BIT JUXƏN

Ассир.
2-15

Ahval d surəji go iraq Lnizвət al dənni qissətti xarajь u əməl d imperializm inglisnəjə

Г.П.Б. в Лнгр.
Ц. 1934 г.
Акт № 705

Из фондов Российской национальной библиотеки

MOLODAJA—GVARDIJA—1934

Ahval d surəji go Iraq lnizbət al dənni qissətti xarajь u əməl d imperializm inglisnəjə.

Положение ассирийцев в Ираке в связи с последними событиями и маневр английского империализма.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Madanuta

Kəd haduru əhə pulxənə qə вasma, əxnən itvələn nijşə 1 jəvuli ənəlusis marqsisəjə leninəjə àl dənij rahţь şotəpəji u iqonoməji d вrixşinə ləqəmə go surəji d go atravatь xarьjçь, u вuş zođa go Iraq, enij d plaţe vilun ən qissətti gurь savanь u pulьţьjqajь d quvimlun в jərxi d ţaввax u d ijlun d şitə d 1933 go Iraq u d вrixşinə ləqəmə həl idju jumə zi.

Al вinjət d ənəlusis marqsisəjə-leninəjə əxnən ki вaj-jax maddaxla xəsjət dav əməl şixţənə u qaţula, d vidli u d вivəduli imperializm inglisnəjə в nizвət al çapajь surəji вhajjarta xeləntə d guranь reaqsijəji d surəji feodalь u pəlgu feodalь am Mar-Şimmun paţarjarka в rişe.

Əhə pulxənə pijşivə hudrə в məlximənə qə вasmunь в đana d xəmtə đənni qissətti. Inə min xəkmə səвəвi texniqəji pişli xumjə u вut đəhə hə min dəj đana əxnən itlən xə-dərjə saвьţujatь, d вijəvinə şoqə вarana al đəhə вuqara, вuş zodə al əməl u xjərtə d Ligə d Millətti вijid đəhə вuqara d pulьţьjqьj şixţənə d imperializm inglisnəjə u agentь diju вil surəji d ijnə guranь reaqsijəji millətţəji d surəji, u в xarta xjərtə d ьsţuxsь millətţəji—reəqsijəji d go Amerikə am „Atur“ в rişe. Al đəhə вuqara əxnən təx-munivəx jəvəx çuvaв go đəhə mad‘anutan.

Xəştə ləqəmə d qissətti u əməl d imperializm inglisnəjə go đəhə şula xđə gəhə x itə məqvujinə av mindij d əx-nən qomunisti məxzujivəxvə u ədijə zi məxzujivəx, qəd

inglisnəji вut qazançe qoloniјəji u səlвəni məpluxinə qə surəji max вьsra qə gullatь d topь вijid d mahana d nṭarta d salamattute u hala up јəvəltə qəte „hakmanganuta“. Bəhə urxə ənij uldьjьna qə surəji go mitxə dənni 16 şinni, kəd məpluxe max aspraвь go ijde вut qazançь d gəne. Qətən zi вivədivə məri gnəhə вut zəвəntə d həqujəti d milləttən, əx d in, əxnən le вajjax qəd alma dijən qəвil ənij həqujəti pulьṭьjqajь, d qəvulili qətu „вar-qjəmu вuş-gurь“ (Ingland, Fransa u xini). Min вar d alma surəjə pijşivə vijdə divxə вut qazançь səlвəni dənni məlkvəti imperialistaji вijid hajjarta qvitə d dəstə d guranь d su-rəji am Mar-Şummun в rişe ədijə xəştə ləqəmə d tarьx muxzilə, d mənijli в miççidutə zəвnənə d həqujəti d ṭajьppa surəjə—əxnən qomunisti, jən zi, ənni zəвnəni d gəne agentь d məlkvəti imperialisti? Inə, kəd lə gəşuqi al dəhə, lə mperializm inglisnəjə u lə fransaja u lə rigəvəti dije min lager d surəji millətəji lenə ruppь ijdə u lenə ədijə zi rappujь ijdə min aldeta d surəji вuşəjəji u məpluxe məx вьsra qə gullatь d topь вut nijşe imperialistaji. U xuş d əhə hojə məhlum qə kulli alma d surəji, u hər вəj dana up qə xəkmə min ьsṭuxsь opportjunistəji zi вil qomunisti, enij d ənni qissətti u pulьṭьjqa d imperializm inglisnəjə məxzujunə məx məxpəltə d inglisnəji min pulьṭьjqa d məpləxtə d surəji max aspraв go ijde, u Mar-Şimmun məxzujunə məx xə zəxmə millətəjə d вьplaşьь am imperializm inglisnəjə вut həqujəti d tajьppu. Qə idju jumə imperializm inglisnəjə, kəd çaruвь вidvəqə вijdu əməl d xə „mьs'aja“ в həççət d maşxaṭta d xə səmə d surəji min go Iraq l Brazilija, (lə kulli alma), midri gəşuqili al nijşu səlвəni imperialistəji, u lə вut xətir d həqujəti d „məttəvtə d surəji al uprə“ u nṭarta d salamattute. Məx-sus ədijə kəd kar d imperializm inglisnəjə вьвsarьь go Brazilija min həççət d çvəçtə millətetə u odəntə d azad

d go Brazilija min xə giʙə, u min đ xəlləntə đ kar d imperializm Amerikəjə min dav giʙə xinə go, Amerikə d Tejmnə, ʙuş zodə go Brazilija, qə Ingland lazьm ijlə 1 maşxuţь 1 surəji 1 go Brazilija, ʙut nijşi d məpləxte məx aspaʙ go ijdo ʙut qazanço, məx dav əməl dvidlun go Mədinxə Qurʙə, ʙuş zodə, go Iraq.

Bəhə təhər məkvəctə đ 20 000 surəji al đəhə qьţţa đ front đ imperialisti piştilə murjiztə ʙut xətir đ qazançь d imperializm inglisnəjə u lə ʙut xətir đ həqujəti d tajьppa surəjə.

Qə masʙaţţa dəhə əxnən ki masax məqvəxlə min dəj saʙьtuta, d təgʙirənə d qomisijə saxsьjanta d uprə, pijşili mitvə hər av qapitan inglisnəjə, mistir Bravin, enij d go mutxə d 6—8 şinni təgʙurivə 1 ʙaţaljonь d surəji đ go Iraq. Buqara ʙiqjəmili,— qəmudij təgʙirənə đ qomisijə pijşili mutvə hər av haman nəşə, d go mitxə đ 8 şinni təpuxivə dimmə d ţajьppa surəjə ʙut xətir đ nijşi səlʙəni d imperializm inglisnəjə? Çuvaʙ dʙuqara ʙgənə đ gənu çəvuʙili qə gənu. Qapitan Bravin gərəg tammьmla hər əj misijə, d tummьmalь ʙnizʙət al surəji go Iraq həl dəj dana. Inə qə inglisnəji xə səmə đ surəji lazьm ijli d pəiş go Iraq, məx xə ʙaza palaşeta u stratagiqetə qə məqvetə đ hakamta d imperializm inglisnəjə go Mədinxə Qurʙə u Mədinxə Mas'aja u go hadarta d intirvensijə dərqul d SSSR. Go dəhə şula səmə đ surəji d ʙipjəşili şvijqə gərəg pəiş muplixxə qə nţarta dəhə qьţţa ʙuş ənənqəjə go sustimə qulunijəjə d imperializm inglisnəjə go dəhə đana. But dəhinə inglisnəji kilji al dəj d əxcij məkviccij xə səmə đ surəji min Iraq, u lə kulle.

Qissətti d quvimlun al surəji grьjşəlun pikkir đ kullə şotəputə tiviletə. But dənni qissətti çəvvuʙinə u çuviʙʙinə xəkmə məlkvəti imperialistəji. Inə əxcij min xjərtə d qazançь d gəne, ʙuş zodə, Amerikə u Fransa. Ənni məl-

kvəti kəd ʙiqjəmə dərqul d puluţьjqa d Ingland ʙ nizʙət al surəji, həlʙət, ʙijid dəhə leli nijşe d naţrьj həqujəti d tajьppa surəjə, „kəd ʙivədə sumpətijə qəte" janь ʙut xətir d qazançь d surəji. Hədxə, ahval d Imperializm d fransajь d kiljili gəvo ijlə min plan d mutvili qəm xьjalu, ligrəşe surəj al giʙə d gənu, ʙut nijşə d məkvəcte l go Surijə, u məpləxte hər ʙijid dav əməl, dəxij d məplixevə inglisnəji go Iraq. B nizʙət al sumpətijə d Amerikə, d ʙivədilə sumpətijə qə surəji dərqul d Ingland, ʙьplaţьla min dəj dərqulutə d it ʙil Ingland u Amerikə ʙuş zodə go Amerikə d Tejmnə, əlhəddə go gdəltə ʙut şqəltə d hakmanuta go Brazilija. But dəhə Amerikə lelə spaj gəşuqi al məkvəctə d surəji l go Brazilijə. Həlʙət lə ʙut xətir d həqujəti d surəji ʙ gənə, inə ʙut xətir d qazançь imperialistəji d gəne səʙəʙ əj cim spaj parmujьla, d məkvəctə d surəji l go Brazilijə, ijlə rşьmta ʙut dənij nijşi dizminəji enij d məpluxili imperializm inglisnəjə go Braziiljə dərqul Amerikə. Dulə, ləxxə lazim ijlə l ţavujь ʙar həççət d sumpətijə d məxzujinə ruznamь u kətəvi d fransajь u d amerikəji qə surəji go dənni qissətti xarajь, kəd ʙrixşə ləqəme həl dəj dukə, d ʙivədə gunakar qə Ingland ʙut lə halaluto ʙ tammamta d vaçьʙujato d şqiltivə al qdəlu qəm surəji. Inə, əxnən, surəji çapajь, ki jaddaxlь ţьjma dəhə sumpətijə nəzʙəjʙəppetə, d ʙivədinə ənni məlkvəti qə surəji. Ligə d Millətti up əj qţьtьla d ʙəlgə ʙijid d saxseta dənni qissətti d şretə d ʙuqara d ьqʙal dəhə ţajьppa, səʙəʙ əj piştilə qrьta d „dərjə səzigərutə" „d mətvə həqutə" „d naţra həqujəti d kulle millətti, u ţajьppь d al arra." Hədxə ki ʙajjьj d garşьjlь şiklə d əməl d Ligə d Millətti makrьzanь imperialistəji u rigəvəti dije min lager d Internasional trajjana — sosial-faşistaja. Hər hədxə zi ʙigrəşunə kulle dəsti d feodalь u pəlgu feodalь milləttəji go atravatь qulunijəji u pəlgu qulunijəji, hər ʙəj hədxə

Из фондов Российской национальной библиотеки

zi təxmuninə up dəstə reaqsijetə millətetə d surəji am Mar-Şimmun в rişe, enij d ijli ədijə bigвəjə ţuxь qəm spuqjəti d Ligə d Milləłti, kəd xətirçəm d вit məcix həqutə вijid „nţarta d həqujəti“ d surəji min tərəp d Li-gə d Millətti. Mar-Şimmun go вautu d qə alma, d piştivə вusmьnta go ruznama „Atur“ 13 в kənun qəməjə şitə d 1933 enij d gəvo вuş zodə həmzumili вut haj-jartu zuzənetə, u вiktəvili fəmiliji xəkmə qəşi, xacaqoxь u d eqsploatatorь xini d surəji d şudrunə zuzi, min d həmzimvə вut ahval u ьqвal d ţajьpa surəjə. Go dəhə вautа Mar-Şimmun вьţlaвьlь min alma hajjarta zuzənetə, d lazьm ijlə qə d həl d qəвil şretə həq d вuqara d surəji. Al hajjartu вitəjili Binjəmin min mətə saatluvь, enij d hər go dəj nomur d ruznama go məmlu вьqrajeli surəji d məxzij hajjarta qə Mar-Şimmun, kəd xəşвuni, d вəhə urxə surəji ki masьj macxij kulle urxəti d mumkin qə şretə в həqutə l вuqara d ьqвal d surəji. Bimərili: „Qə mudij əxnəŋ, surəji, levəx вişqələ ţusa min Istir u Mur dərəj (judəji), ekə d tre nəşi go dəqijqi xarajь puriqlun l ţajьppe. Kəd ədijə, go dənni atravatь вil ţajьppa dijən it вəssə nəşi qə hajjarta d xə qə dav xinə. Txurunlə əj вəxtə ərmiltə, enij d вьla məcxəvə həqutə, u kəd tilə dana dəjjənə həq qьţjalь в həqutə dьjvano. Əxnən zi gərəg məqvəxlə pətən qəm Ligə d Millətti. Talвax u midri ţal-вax, вit qəвləx av mindij d вьţlaвuvax, səвəв, mən d ţalьв вit pəiş juvə qətu, u mən d təqtiq вit pəļş ptijxə qətu, вit qəвil hajjarta min ələhə, mən d ţalьв minnu, mən d ţavь вit məcix. Ənni çərgi pijşinə ktijvi qə ţajьppa dijən“ (Atur 13 в kənun qəməjə ş. 1933.)

Go dənni çərgi ijli xvijşə kulli pulьţьjqa xətə d surəji min go lager d milləttəji-reaqsijəji məx Binjəmin d min mətə saatluvь, в miççidutə piştilə juviltə kullə qintə d ahval d dvijqonə gənə gəvo dəsti kpijni d surəji millət-

ţəji ŗeaqsijəji ʙ nizʙət al Ligə d Millətti u dəj kuj, d ʙivədinə ədijə surəji am „Atur“ ʙ rişe l mərzəni d xəştə d Mar-Şimmun l go Ƶenevə. Inə əxnən, surəji marqsisəji-leninəji midri ʙ qələ rama məqvuxivəx qə kulle susəji u ʙimərivəx, d Ligə d Millətti ijlə lə „aspaʙ d şləmə“ lə „naţranta d həqujəti d millətti suri u d ţajьppь“ inə ijlə xə aspaʙ go ijdə d məlkvəti gurь imperialistəji məx Ingland, Fransa, Italija u xini. Go kulle ʙuqarь, məsələn, məx ʙuqara d rappeta d cəkki, jən zi həqujəti u qazançь d məlkvəti suri, d tiljinə al Ligə d Millətti, ki peşij qьţjь əx qazançь d məlkvəti gurь. Tusa ki həvi məxzuji zaʙţanta d Mançurijə ʙijid imperializm Çapanaja u xjərtə d Ligə d Millətti al dəhə ʙuqara, u qomedijə jumetə, ʙut ʙuqara d rappeta d cəkki u şərkə. But dəhə spərtə d „şretə həq“ d ʙuqara d surəji dərqul d qazançь d imperializm inglisnəjə — əhə ʙit hojəvə manajo livəjə makrьƶana u rigə d imperializm u xə pulьţьjqaja simjə. Qəmu Ligə d Millətt lə mucixlə xdə duktə xitə qə „məşretə“ d surəji şvuq min go Brazilijə? Raʙa həsənəj ijlə l çəvvuʙi qə dəhə ʙuqara. Əhə duktə lazьm ijlə qə idju jumə qə qazançь sərʙəni d imperialisti d Ingland. Ligə d Millətti gərəg qaţţavalь əhə ʙuqara hədxə. U lə xə təhər xitə. Narazьjuta d gərvusilə go Brazilijə dərqul d Ingland min tərəp d çvəçtə millətteta d go Brazilijə, d txut kar d məxpəltə d məlkutə d Brazilijə l qəʙuli plan d məkvəctə d surəji l go atra u xjərtə dizminetə d Amerikə al dəhə ʙuqara tammamatuta məqvujenə planь d Ingland u ʙajьsь d razьjuta d Ligə d Millətti qə məkvəctə d surəji l go Brazilijə.

Go dəhə mapramtan surtə əxnən ki ʙajjax d derax al əməl zəʙnənə d Mar-Şimmun. Əhə ənənqetilə lə əxcij ʙut dəj, d kulle dəsti reaqsijəji millətəji d surəji ʙixşəvunə Mar-Şimmun əx xə „zəxmə gura millətəjə“, „d ʙьplaşьla am imperializm inglisnəjə ʙut həqujəti d ţajьp-

Из фондов Российской национальной библиотеки

pu“. Inə up ʙut dəj, d xəkmə min xoravatan npijlinə txut kar dəhə qalmaqal millətteta u lenə parmujь, kəd həmzuminə ʙut əməl d Mar-Şimmun d ʙiqjəmili dərqul dənni qissətti xarajь. Əxnən mijrivəx u ʙimərivəx, d Mar-Şimmun ijvə u ijli zəʙnənə d həqujəti d ţajьppa surəjə, u „d dərquləjutu“ l inglisnəji go dəhə dana ijlə ənənqetə ʙ urxəti u nizʙətti təqtiqəji hər ʙut xətir d qazançь d inglisnəji ʙgəne. U ʙut xətir d səndəno şotəpəji guranь milləttəji reaqsijəji d surəji u am Mar-Şimmun ʙ gənu ʙ rişe. Narazьjuta gurta d gərvusilə go səggiji d surəji dərqul d əməl qaţula d imperializm inglisnəjə, dərqul dav Mar-Şimmun ʙ gənu, d plijxili u d ʙipləxili xə əməl xelənə go dəhə şula, məvudinə qə Mar-Şimmun ʙut xəmetə d ijqaru u duktu d pəlix məx „dərquləjə“ d inglisnəji u dənni qissətti xarajь d quvimlun, ʙut dəj d oqiʙəit xəmili juqru dijli min jumə qə jumə hər ʙuş ʙьʙsara go səggiji surəji. Mar-Şimmun kəd aldujь l səggiji d surəji, əx d in hər ʙrixşili ləqəmə ʙijid d xəmetə d „həqujəti“ d ţajьppa surəjə, inə kəd ʙ sarrasţuta av əhə ʙivədoli əxcij ʙut dəj, d zəʙinnun həqujəti d surəji ʙut qazançь d məlkvəti imperialisti. But dəhilə qətən rava qərijʙetə ktəvtə d sparjumə (Şoqə d Mədinxə) „Zarja Vostoqa“, d ʙigraşulь şiklə d Mar-Şimmun məx xə əgent d qəmetə d imperialisti, u əlhəddə d imperializm inglisnəjə Hədxə təxməntə xьlţila, hic litlə ʙinjət, səʙəʙ həl idju jumə av ʙrixşili ləqəmu u ijli agent d imperializm u mirqəzzəʙ d ţajьppa surəjə. „Dərquləjutu“ ijlə xə pəndə qə aldeta d səggiji u əhə gərəg hojə məhlum qə kul xə, up qə xoravatь min səjumi d „Zarja Vostoq“, enij d çaruʙьna d məxzijli Mar-Şimmun u əhə dərquləjutu l inglisnəji əx xə min plaşu ʙut „nţarta“ d həqujəti d ţajьppa surəjə.

Min ʙar maddeta dənni, qəməjutən ʙiqjəmili ʙuqara nəmusəjə—mud ahval dvijqinə u gərəg doqij sapajь surəji

Из фондов Российской национальной библиотеки

в rişe surəji marqsisəji leninəji go dəhə вuqara? Ahva dijən go dəhə вuqara u hədə zi go kul xə вuqara xinə milləttəjə—qolonijəjə вьрlaţьna min вuqara d plaşa revolusijəjə dərqul d imperializm u qə şretə d вuqara d surəji əxnən вitəjivəx min dəhə вuqara kullənəjə d plaşa revolusijəjə d klas pələxetə u d səggiji muljьssь d kullə dunji вut mənpəltə revolusetə d qapitalizm u qə halьвuta d revolusijə proletarijetə. Ahval dərquletə d surəji çapajь u вrişe surəji qomunisti al dənni lozungi dugləni d məlkvəti imperialistəji вut jəvəltə d „hakmanganuta“ qə surəji вivəjilə lə min dəj, d əxnən dərquləjivəx вut məqqəmtə d hakmanganuta avtonometa d surəji u qəd əhə lelə mumkin tammamto. Əxnən kiljivəx вut jəvəltə d hakmanganuta qə kulle ţьjьррь u millətti hər вəj dana up qə surəji. Ţusa вarana qə dəhə ki həvi məxzuji xujədə Soveti, d ekə d вsгь millətti, ţajьррь, şoţь d qəmetə pijşivə muljьssь ədijə quвlinə hakmanganuta d miççid revoluseta. Hədxə əxnən kiljivəx u вit palşax вut hakmanganuta d surəji. Inə urxə dijən u caгь d plaşa dijən вut dəhə hakmanganuta tammam dərqul ijnə dənij urxəti u dənij caгь, məpluxenə məlkvəti imperialistəji u rigəvəte min guraпь hakmaпь reaqsijəji milləttəji d surəji am Mar-Şimmun в reşe. Əxnən вimərivəx, qəd lozung d „hakmanganuta“ qə ţajьррь pijşi 1 вaraj u snijdi 1 xini txut hakamta d imperializm ijli duglə imperialistəjə qə aldeta d alma, dretə d xdə millət al dəj xitə, xə ţajьрра al dav xinə, dretə d dizminəjutə вile вijid lozungi „pallьj u hakьm“. Вut dəhə lozung d „Hakmanganuta d Kurdistan“ d pijşivə pulţa вijid imperializm d inglisnəji u d fransajь вijid hajjarta xeləntə d partiji qontrrevolusijəji daşnaqsjutun u guraпь hakmaпь reaqsijəji feodalajь d qurdəji go dəhə dana ijli reaqsijəjə, səвəв lozung „Hakmanganuta d Kurdistan“ txut protektorat d imperialisti inglisnəji u fransajь

Из фондов Российской национальной библиотеки

manaju ijli xəlləntə d reaqsijə imperialistetə go Mədinxə Qurвə u в çərgə qəməjə dərqul d Xujədə d Soveti вijid d tammamta d plane intervensəji min go federasijə d Zaqavqazija dərqил d səggiji revolusijəji d go dənni atravatь в gəne u dərqul d respuвliqa d Turkij. Hər av mindij zi mumkin ijlə tənetu вut lozung d „hakmanganuta d surəji", enij d в urxə dijo inglisnəji u rigəvəti dije am Mar-Şimmun в mitxə d 16 şinni uldьjьna qə alma surəjə, kəd məpluxi qətu məx вьsra qə gullatь d topь вut qazançь d məqvetə d hakamta d inglisnəji go Iraq. Əxnən dərqul ijvəx dəhə lozung duglənə d imperialisti вut „hakmanganuta" d qurdəji, d surəji, d judəji u d millətti u d ţajьppь xin. Əxnən kiljivəx u вit kələx вut hakmanganuta d kulle ţajьppь u d millətti, hər вəj dana up вut hakmanganuta d qurdəji, surəji, judəji. Inə в urxəti u carь, enij d вije gərəg qənijlə əhə hakmanganuta, dijlə əxcij urxə d plaşa milləttəjə u odənə d azad d kulle ţajьppь muljьssь qolonijəji u d atravatь snijdi в xini txut təgвərtə d partija qomunistetə dərqul d imperializm u d səndəni şotəpəji diju—guranь reaqsijəji milləttəj feodalь u pəlgu feodalь, вijid d urxə antiimperialistetə, antifeodaleta urxə agrarno—revolusetə, dijlə urxə d miççid urxə revolusetə d plaşa вut azaduta d kulle ţajьppь u şoţь zlьjmь d gəve ijnə up çapajь d qurdəj, d surəji u d judəji. Azaduta d miççid səggiji çapajь dənni millətti вit qəвlillə əj dana, ijmən d ənij kəlij al urxə plaşa revolusijəjə am çapajь səggijь d kulle millətti u d şoţь dənni atravatь txut təgвərtə d partija qomunistetə dərqul d imperializm u d səndənə şotəpəjə diju guranь hakmanь milləttəji feodalь u pəlgu feodalь hər вəj dana dərqul d guranь rəaqsijəji milləttəji „d gəne". Əhilə urxə u cara qə qəвəltə d azaduta d miççid revolusətə, d вut dijo gərəg palşьj çapajь d kulle millətti u d ţajьppь,

gəve up çapajь d surəji. Qə dəhə urxə əxnən surəji qomunisti, kiljivəx u вit kələx u вit ləвləx ləqəmə təgвərtə d plaşa revolusijəjə d səggiji. Xdə urxə xitə, xə cara xinə d məcəxtə d azaduta u d hakmanganuta qətən lit u le masja d hojə. U вut dəhə qətən lelə savanta vədtən d gunahkar вut „clapta d xdənəjutə d millət". Zəвəntə d həqujəti d milləttən u вuxtanь xini d вidrəjinə в qdələn min tərəp d dəsti kpijni reaqsiiəji milləttəji d surəji am Mar-Şimmun „u Atur" вrişe. Əxnən qəte ki masax çəviввəx, qəd вut dimmə d immi əlpi surəji d pijşili tupxə вut xətir d qazançь səlвəni d məlkvəti imperialistəji, lə xəccə, inə cim гaвa gunahkar ijtun əxtun. U d min kul jumə gərvusilə xьjal d grəştə d hiççum go parmeta d səggiji u вit ətjə saat tarьjxeta d alma revolusijəjə qə şqəltə d tula minnoxun вut dimmə d immi əlpi вnuni, jəli u вəxtəti d alma surəjə. Əxtun gərəg parrьjtun dimmə d gənoxun вut dənni dimmi. Topa d tarьx вьxdarьla l pajda d alma revolusijəjə dərqul dijoxun. Qjəmtə xareta d surəji d Iraq ijlə şuraja dəhə plaşa.

BIT—JUXƏN.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

1. Ahvalь iqonomijəji u pulьţьjqajь d surəji go Iran u Turkij həl şitə d 1918

Qissətti d quvimlun lə min çəldi go Iraq в nizвət l zxuşji d вaţaljonь d surəji, enij d xə səme am Jəqu в rişe vьrrun tixxuв d Iraq l go surijə, itlun karь gurь pulьţьjqajь. Kar pulьţьjqeta dənni qissətti lelə go dəj, d imperializm inglisnəjə u maruonetqa (вuqtə) diju—məlkutə d Iraq „вipjəşinə vijdi məri gnəhə“ вijid „dьjvan“ tiviletə—Ligə d Millətti вijid d mxetə al surəji raвa xasaratti u qьţlь d pijşivə murjizzi min məlkutə d Iraq. Kar dənni qissətti go dəj ijlə, d əhə „вar-qjəmə surə“ d imperializm inglisnəjə в mitxə d ьştasar şinni kəd vijə вьsra qə gullatь d topь, вьnţarьva l qazançь qolonijəji u səlвəni d Ingland go Mədinxə Qurвə, idju jumə вiqjamili dərqul d „məru mrəxmənə“ imperializm inglisnəjə u вuqtə dijju məlkutə d Iraq. Əhə „вar-qjəmə surə“, (hədxə ki qarьjva inglisnəji qə surəji) min jumə qəməjə u в dana d plaşa d şinni 1914—1918 u həl idju jumə vijili вьplaşa вut qazançь d вne-qjəmə. В şuraja həl xalьвuta d revolusijə d Cirij vijili вьplaşa вut qazançь d məlkutə tzareta d Rusija u go plaşo вut slaвtə qolonijetə d səmi garвjajь d Iran u d Armanistan d Turkij, min вar şitə d 1917—18 vijili вьplaşa вut qazançь d

Из фондов российской национальной библиотеки

imperializm inglisnəjə go plaşu вut zaвţanta d səmi garвjajь d Iran u d Zaqavqazija вut nivţa d Baku. Kəd şarujь min şitə d 1918 həl idju jumə, surəji vijinə xə aspaв go ijdi d pəndi imperialistəji d Ingland go plaşo вut nivţa d Mosul u d Iraq, d ijnə lə əxcij xə nuqzə eqonomijəjə, inə up əx xə nuqzə rişəjə u stratigəjə u pulьţьjqaja qə **imperializm** inglisnəjə, lə əxcij go Mədinxə Qurвə, inə up go Əsijə Mьs'eta u Mədinxə Rixqə, вuş zodə в nizвət d hadarta d intervensijə dərqul d SSSR. Kəd gəşuqi al qazanso imperialistəji, Ingland ţavulьva am dəhə „вar qjəmə surə", kəd qəvuli qətu xə səmə min sləвtə qolonijetə u „hakmanganuta" go dənni atravatь.

Min qəm d ətəx al ənəlusis dənni qissətti xarajь d go Iraq, əxnən gərəg soxsaxlun, mudijvə səвəвi şotəpəji u iqonomijəji, enij d al вinjət dije məlkvəti msьlun d gərşijvə l əhə ţajьppa surə l go nurə d pəndi imperialistəji, enij d plaţu vilun tələqtə d 40—60 immuni d amranь u в xarta d xarta pijşi ruppь txut hivij d ьqвale вut qazançь səlвəni d məlkvəti imperialistəji? Əhə d qəmetə. D tre, qəmudij вne-qjəmə hədxə itvəlun muştərijutə вijid dəhə ţajьppa surə?

Min ənəlusis duz d ahvalь şotəpəji u iqonomijəji dəhə ţajьppa u letəjutu d həqujəti pulьţьjqajь go d ənni atravatь məx xə millət surtə tlijtilə mapramta, d qəmu hədxə в həsənəjutə msьlun ənni məlkvəti imperialistəji gərşijvə l dəhə ţajьppa surə d surəji lgo plaşe вut qoloniji.

Qə dəhə mindij hujьrrun ţla həççətti. Dqəmetə, ahvalь şotəpəji u iqonomijəji. Surəji kəd вixajə go dənni atravatь məx millət surtə, məxxə вьplatьva dərqulujəti şotəpəji u iqonomijəji, d itvə həl dəj

dana вile u вil ţajьrrь xini xəjjəni d go dənni atravatь (qurdəji, iranajь u turkəji). D tre, həççətti вarrajь, d вьplaţeva min muştərijutə d məlkvəti imperialistəji, məxxə zi pulьţьjqe—xvaţta xeləntə dije в urxə d elciji u d mişineri—məx aspraвь xərupi d imperialisti в varta u zaвţanta d atravatь qolonljəji u pəlgu qolonijəjl вijid d lozungi: „Pallьj u hakьm". U вxarta, d ţla, əməl xelənə, enij d muxzilun guranь hakmanь feodalь u pəlgu feodalь в rişe paţarjarkə d surəji; go dənni pəndi qolonijəji d məlkvəti imperialistəji.

Əxcij al вinjət d ənəlusis dənni ţla həççətti mumkin ijlə məcuxi səвəвi, dəhə, „вar-qjəmə surə" həl dəqijqə xaraja vili mhumnə вut qazançь d вne-qjəmə вuş gura „diju" dijvə məlkutə tzareta d Rusija, Ingland u Fransa.

Ahvalь şotəpəji u iqonomijəji d surəji вivəjivə məhlum d npijlivə txut juqra d „nijrə d ţla təqi". Qəmetə, min nijrə kulləməjə d imperialisti, enij d minnu pjəşivə çunçьrrь в çərgə qəməjə çapajь səggiji u kulle millətti zlьjmь d atravatь qolonijəji u pəlgu qolonijəji, dlə gəşəqtə al purşunjə millətt əjə u u şoţaja. Dlə tapavut kulle pijşivə вlijsi txut nijrə imperialistəjə, kəd pijşi muxdьrrь al вьsra qə gullatь d topь, вuş zodə min kulle pişlun muljьssь çapajь d surəji əlhəddə в dana d plaşa tiviləjə d şitə 1914—1918, ekə dijvə pijşi punji min 40—60% d alma. D tre, nijrə jaqura enij d maljusьva u d maljusьlь ijvə min eqsploatasija d klasь hakmanь d millətti hakmanь go dənni atravatь (Turkij, Iran, Iraq u Surijə).

In şəqləx ahvalь iqonomijəji d surəji go Iran, go mahallь d Urmij u d sələməs, ekəd ijvə səmə

zodə d surəji, вit xəzəx, d səmə gura d eqsploa-tasijə feodaleta u pəlgu feodaleta piştivə dritə al qdələ d səggiji surəji vəkkili „xdə millət kəpurtə“. Həl prəqtə d dora d XIX u в şuraja d dora d isrij surəji litvəlun həq d doqijvə upra в ьçara, d вəç-rijvə kərməni, zrujatь u şərkə. Əxcij в danatь xarajь d hakamta d məlkutə tzareta d Rusija xə səmə min surəji dovlətməndi, kəd snijdi al hajjarta „d вne-qjəmə“ şurьlun вizvənə uprə, kərməni min xanavattь u ahalarь d Iranajь. В əhə təhər go dovlətməndi d millət d surəji вiqjəminə məliki suri u xəkmə gəhi up xanavattь gurь.—Əhə ijvə nijrə d ţla d maţju-sьva l səggiji çapajь d surəji.

В nizвətti polьţьqajь ahval d surəji hala вuş ja-qurtьva. Surəjí hic xdə həqutə polьţьqeta litvəlun. Go ьdarь d hakamta hic le təpiqvə up xə surəjə odənə d qullux up əx xə rigə cim вasura zi, kəd вut mənsəвi ьlajь hər hic həmzəmtə zi le hojəvə. Go qoşun le peşijvə lubli məx „kəpuri“. Inə min giвə dəhə ţla gildi ki palţьjva min go xase, ki şəqlijvə min giвə d sarвaz „вaş—xərçi“ jan xərç d rişə. Hic levə piştə şmьta go kullə aşьjta d pul-xənə d dьjvan, jən ьdarь xini d hakamta, d в dana d gəşəqtə d al maqarasujatь вil mişilməni u surəji, up in tammam həqutə l giвə d surəjə hojəvə həmməşə ki maqrьmva. Səвəв d səme zodə d dəjjəni ijvə min mallь u səjijdi, вəssivə mişilmənə tənivə d „gavur“ kəpurə surəjə məzhəв d mişilməni suьrrь, surəjə əlвəəl вit pəişvə dijnə. Mumkin ijlə məvi xə qədrə gura d saвьţujatь d məxzij jalsujь iqonomijəji u letəjutə d həqujəti pulьţijqajь d surəji go Iran.

Məlkutə xədtə d Riza-şah вijid dəhə nizвət lə əxcij hic mindij lə muxlьpla u le masjava d məx-

Из фондов Российской национальной библиотеки

lipəvə min səвəв d xəsjətto şotəpetə u iqonomijetə, inə, l dərqul dəhə, əj ləвulilə ləqəmə pulьtьjqa d məpləxtə məx qullь u şəxləptə в xelə l kulle millətti suri, gəve surəji al millət d Iranajь — parsajь.

*
* *

Hər xə hədxə pulьţьjqa ləвulivə ləqəmə klas hakmanta go Turkij zi в nizвət al surəji ţurajь xəjəni d go Turkij. Ləxxə klasь d eqsploatatorь d millətti hakmanь feodalь u pəlgu feodalь, min xə giвə, в gəne maljusьva al surəji u qurdəji rajattь u aşьjrattь, min dav giвə xinə, kəd вisnədə al millətti hakmanь guranь d gəne surəji u qurdəji, ləвulivə ləqəmə pulьţьjqa „Pallьj u hakьm“. Forma d vədtə d eqsploaţatsija u şəxləptə d surəji вьplaţьva min şərti iqonomijəji d xəjje, səвəв d səme zodə вliggivə в xəmetə d risqə, вixəjə xəjji pəlgu kocəriji. Ləxxə surəji pijşivə ţьrjь l go „qinnəti d nişri“ l go qərqəptə d ţuranь, go qippijəti cijməni вut xəmetə d risqe. Kəd litvəlun вəssə uprə d xəşixvə qə zruta, u duktə d mazrьja qə qeţa u qə sitvə qə risqe u şərkə, xəjje вavarьva raвa jaqurь u cətun. But xətir d marьja qə risqə u upra qə zruta, meşə u şərkə, вiqjəmivə plaşь savanь вil şoţь prijsi d surəji u d qurdəji. Kəd go dənni ahvalattь hukmə l qurdəji məxzujivə hajjarta, xeləni вitəjivə qurdəji, maxlьвanь вivəjivə surəji, enijd halaвuş zodə вivədovə jaqurta ahval d surəji. Al kulle dənni lazьm məzjudi up av mindij d ənni surəji ţurajь raвa jalsujь qəвulivə min вerizujəti d ьdarь mdaвranь d turkəji u min вəgi u axalarь jərluvi. Hədxivə ahval d surəji d Turkij txut hakamta d sulţanь turkəji.

Pulьţьjqa d eqsploatasija u d şəxləptə d millət d sulţanь u xanь d Iran u Turkij в nizвət l surəji muvidlə qəte d ţaвjva вar qnetə qə xəmetə d kilpətte l vəddər min atre u vatane. Qə qnetə d sun qəne u məpləxtə d sənnətte ki əzijvə l Rusija, l Amerikə, l Iraq (səmə zodə l go mahal d Mosul) u l go atravatь xini d dunji. Ənni ţojanь вar qnetə go atravatь nuxrajь вixvəşivə min 40—70% d alma вuş zodə go mahallь d Urmij u d Sələməs. Səmə zodə dəhə qnetə d peşəvə mujitə min atravatь nuxrajь, levə вimləjə qə dənij xərçi u şuxri d pijşivə mutvi u up ədijə mətujinə go dənni atravatь в gdələ d çapajь əx çəm, u illəkki d milləttі suri.

Bəhə təhər вixzəjivəx d pulьţьjqa d eqsploaţatsija d şəxləptə d millət klasь hakmanь feodalь u pəlgu feodalь go dənni atravatь вiвləsivə qə səggiji çapajь d surəji. Hədxə pulьţьjqa вidrəjivə ximtə go səggiji çapajь d surəji dərqul d klasь hakmanь. Inə məlkvəti imperialistəji, kəd вisnədə al rişəni d millət d surəji, вijid d lozung „pallьj u hakьm" в kulle xele çaruвivə d məxripijvələ əhə snetə klaseta d səggiji surəji dərqul d kulle hakmanь d millətti hakmanь, kəd çaruвь вivədo dizminəjutə millətetə вil surəji u iranajь, вil surəji u qurdəji u turkəji qə вut nijşe imperialistəji.

Go dəhə təhər вixəşivə nijşə şəttisəjə d agentь d imperialisti—vəkkijli d məlkutə, mişineri u guranь d millət в rişe Mar—şumun. Nijşə risəjə dije ijvə, lidrəjə duвaruta gəve, l məqqume surəji dərqul d klasь hakmanь d millətti hakmanь, в məxzetə qəte maljasjatь iqonomijəji u letəjutə d həqujəti pulіţьiqajь. Ənni agenti d imperializm go dənni atravatь məxzujovə gəne məx „mərəvəti mrəxməni" d

surəji, kəd ʙiptəxə qəte, ˛umranь, mədrəsi, ʙijəvə qəte irvəni, xəkmə gəhi məxzuji hajjarta qəte məx „naţranь“ d həqujəti d surəji qəm dьjvanь u ьdarь d mdaʙranuta, xəkmə gəhi up egə d xə surəjə həvivə zi məri gnəhə. Hədxə pulьţьjqa „d nţara“ d həqujəti d xdə millət u şoţa l dərqul d xini ijli xdə pulьţьjqa d əx adat ki pəiş muplixxə ʙ məlkvəti imperialstəji go pulьţьjqe qolonijəjə. U ləxxə ənni məlkvəti imperialistəji — janь məlkutə d qəmtə tzareta d Rusija, Ingland, Fransa, go pulьţьjqe qolonijəjə, məxzujovə gəne məx „naţranь“ d həqujəti d krьs-ţjanь, məx surəji u ərimnəji dərqul d qurdəji, tur-kəji u iranajь, kəd məpluxi nijşi d gəne ʙ urxəte muxiʙʙi „pallьj u hakьm“. B gəne ənni agenti d imperializm (vəkkili diplomaţьjqajь u mişineri) ţьşjь qəʙulonə gnəhə ʙ qdəle, d ənij ləʙulinə polьţьqa d dretə dizminəjutə ʙil millətti u şoţь, məsələn hədxə ʙiktəvili go ktəvu qə vəzzi rijrutə d şuləni xarьjçь qon-sul d rusnajь d go mdijtə d Urmij Voznesensqij.

„Nţarta d həqujəti d surəji min giʙə d misijə ruxaneta d rusnajь ʙidrəjilə nivţa l go nurə. Həççət d hədxə ruxa palaşta d surəji go dənni danatь xa-rajь ijlə min nţarta d həqujəte min misijə ruxaneta dijən. Hədxə urxə d nţara d həqujəti go atravatь d mədinxə ki peşə muplixtə əxcij ʙijid d mişineri fransajь. Dlə topavut in xə surəjə məri gnəhili jən lə, av qəʙulili koməgutə minne. Raʙa gəhi mdaʙranь d misijə dijən dərqul d rizaje nacara ʙivəjinə d məxzij koməgutə qə surəji go şulane şixtəni. Kul mindij d ʙivədunə surəji misijə dijən ʙixşəvulə həq, kəd hajjurь qəte, məx krьsţjanь.

Kəd itlun hədxə koməgutə, surəji hazьr ijnə d odij kul gnəhə lə xşixtə. Lə gəşuqi al dəj d qteaţ

d hukmə d mahal ijlə həq u piştilə vidtə ʙijid nəşi məri ьtuʙaruta, inə, in əhə qţeta ijlə dərqul d rьzaja d surəji, ənij xəşʙunonə əhə qţeta qəte lə duz. U kəd ənij ʙьţlaʙьna hajarta min nəşi d misijə ruxaneta dijən, enij d həmməşə ki naţralun haqujəte. Al dəhə ʙinjət zidlə dərqulutə d le ətjə lsəzguri u snetə min qurdəji u mişilməni al surəji. Əhə dizminəjutə hala ʙuş zodə xriplə hə min tetə d qoşun dijən l go Urmij".

Əhə səhdutə ʙidrəjilə şoqə ʙarana al pulьtьjqa gunahkar, d ləʙulivə ləqəmə məlkutə tzareta d Rusija u məlkvəti xini go dənni atravatь, kəd ləʙuli ləqəmə qazançe səlʙəni go qoloniji. Min giʙə xinə, hər əhə səhdutə ʙivədilə əşkərə əməl d mişineri — „mərəvəti mrəxməni" d dvijxonə gəne ʙut qazançь d nsavta d „marduta" d jurupnajь go atravatь qolonijəji u pijşi l ʙaraj. Məxsus hədxə lazьm l matţuvь əməl d mişineri min giʙə d imperialisti səndəni dije. Inə ʙ miççidutə ənni mişineri səme zodə ijvə agentь çəsisəni dxə pьllan məlkutə, kəd lvijşi çulli jarьjxь u slьjva go ijde.

„Mərəvəti mrəxməni" d min misijə ruxaneta d rusnajь u Mar-sərgiş ʙrişe (əʙunə rusnaja) d miççid ijvə agenti d diplomatь rusnaji u d çəssisəni. Ənni agenti ʙidrəjivə dizminəjutə ʙil surəji, ʙьxvaţьva go şulanь gəvəji d ьdarь d dьjvan u d mdaʙranuta d iranajь u d turkəji; ʙьţlaʙьva d ʙçəldutə peşij cukʙinni surəji, l mahana „d nţara d gəne" min hiççumi d turkəji u d qurdəji, inə d miççid əhə lazьm ijvə qəte qə hadarta qə plaşa ʙut qazançь d ʙneqjəmə.

Hədxili əməl d miççid d mişineri go ʙuqara d cəkʙəntə d surəji.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Hər o Voznesensqij ʙiktəvili:

„Hə min jumə d tetə d qoşun d rusnajь l go mahal d Urmij xədərjə şuxləpi gurь vijinə ʙ nizʙətujəii ʙil surəji u qurdəji. Surəji, kəd xətirçəm, d dana tijtilə, enij d allo ʙispərivə ʙ nizʙət l nţarta d həqujəte min giʙə d rusnajь, tammam muxpillun min l məkkupi rişe al şar'attь u qənuni d hukmə d Iran. Al iranajь u qurdəji gəşuqiva əx diƶminni aslanajь d surəji kəd ʙisnədə al **misijə ruxaneta** dijən, enij d ʙ kulli xelo çaruʙʙva d məqvijəvəlun karo go Urmij, təxmunivə d dana titilə qə məxzuji xele“.

8 ʙ jar şitə d 1908 qəşə Pimən d misijə ruxaneta d go Urmij ktivli l Tiflis qə cinovniq diplomatiqaja Qoxanovsqij:

„In turkəji ʙajjьj zaʙţьnьjla Urmij, ənij dlə cətinutə əhə kəmsьj odijlə, egə ənij ʙit masьj gərşij l giʙe l nisţurnajь (surəji),əx doste u rajatte d min qəmtə. Inə şula dijən ʙit həvi spaj ʙəj dana, in min Tovrus peşə şudьrta qoşun d rusnajь, enij d ʙisparivəx allo dlə xməltə. (Qozlovsqij pətə d 5).

Hədxə əməli ʙivədivə lə əxcij misijə ruxaneta d rusnajь, inə kulle misiji xini, janь d qətuliqəji, d əmerikəji, d inglisnəji u d ləmsəji.

Diplomatь imperialistəji u mişineri hala raʙa dana min qəm plaşa d şinni 1914—18 ʙipləxivə qə məqqəmtə d kulle şərti d lazьm ijvə qə zaʙţanta imperialistəja d ʙit hojəvə go dənni dukəni. Əhə plaşa şirjeli kulle planь d pijşivə tursь. Egə agenti d imperialisti şurьlun əşkərə cəkʙuni l surəji qə plaşa ʙut

Из фондов российской национальной библиотеки

pulьţьjqe u hədxə surəji vijdelun вьsra qə gullatь d topь. Min dəhə đəqijqə surəji вipjəşinə dirji go nurə d plaşa səlвənə, kəd вidvəxə gəne вut qazançь „d вne—qjəmə".

Surəji kəd piişi uldьjь вijid d imperialisti, əx d in вьnţarьna gənə d gəne, в đana d plaşa xə əməl raвa gurə vidlun в nţarta d qazançь „d вne-qjəmə" dərqul d turkəji, qurdajь u amranь dənij mahallь iranajь, enij d ijvə məxiвəni d turkəji u d ləmsəji. Bar xəccə вit derax вuş в diqqət gəşqəx al dəhə əməl avuda d surəji.

Hədxə вixzəjivəx, dəxij məlkvəti imperialistəji məpluxivə kulle carь muxiввi go plaşe imperialistaja вut qoloniji, kəd şarujь min carь „mardutanajь" „jəvəltə d irvəni" u вiprəqə в urxəti raвa qişji u kiviji, вijid d təgвərtə d qoşuni prijşi min dənni millətti. Məsələn в surəji əşkərə вipjəşinə xizji nijşi u manajь dənni misiji „mardutanajь" d imperialisti go qoloniji.

Məlkvəti imperialistəji məpluxivə u ədijə zi məpluxinə kulle duвərujəti taşьjtanajь u şotəpo-iqonomijəji, d itvə вil millətti u ţajьrpь d go atravatь qolonijəji u pəlgu qolonijəji go pulьţьjqe „pallьj u hakьm, kəd raвa gəhi məqqumi xasa qə xə giвə l dərqul dav xinə kəd tlitə al dəj, d enij ţajьrpa jən millət вuş məri pajdьla qə tammamta d nijşe. Go dəhə dana ənni məlkvəti məpluxivə duвərujəti şotəpəj-iqonomijəji d min çəldi itvə вil surəji u qurdajь, вil surəji u turkəji. Səвəв d səggiji d turkəji, d qurdəji, d ьranajь ijvə tərəpkəşi d turkəji u ləmsəji, вne-qjəmə aspraвь qə plaşe guвilun l surəji u ərimnəji. Əpin d xəkmə gəhi çurвьva lizvəne xanь u şexi d qurdajь al giвə d gəne məlkvəti d Rusija u Ingland,

ịnə ənni çaraвjatь lə vilun məntijəni, səвəв qurdəji raвa qurвə sьjrьva вijid turkəji u ləmsəji, ald-ujьva qə rusnajь u inglisnəji, kəd qəвuli minne zuzi u cəkki, в mumkunutə qəmetə вьvarьva al giвə d turkəji. В nizвət al surəji u ərimnəji вne-qjəmə msьlun d tammьmьjva l pulьţьjqe, вijid d mahana „d nţarta“ d krьsţjanь əx d min txut zlumjь d mə-həmidəji go dənni atravatь.

Qəd hojə вuş aşkara, qəmudij hədxə həsənəj msьlun ənni məlkvəti imperialistəji gərşijvəlun surəji l go pənde d vədtə d atravatь qoloni əji u jasrьj-valun вijid araвane həl idju jumə, əxnən gərəg çid min sarrasţujatь d в ullul pijşinə muxziji hədə zi lazьm maddaxlun əməli d guranь d millət hakmanь. Dlə hajjatra xeləntə dənij, ənni məlkvəti d в ullul pijşinə mudxirri le masьjva hədxə в həsənəjutə go xə hədxə mitxə jarьjxa aldьjva qə səggiji d surəji, kəd muxdьrre l aspraвь qə gəne.

В dana d kjəltə d əməl avuda d guranь millətəji hakmanь d surəji am Mar-şumun paţarjarka в rişe lazьm l gəşuqi al tapavutь d itvə вil dənij u вil dovlatməndi millətəji d millətti hakmanь go dənni atravatь, вəhə dana turkəji, iranajь u araвajь. In в danatь prijşi dəsti prijşi d вurzuazijə dije вiq-jəmivə u вiqjəmilə dərqul d imperialisti, в nizвət al guranь d millət d surəji əhə le hojə tənuji, səвəв ənij hə min danatь cim qədimij vijivə tammam məx qomprodorь (tərəpkeşi) qə dənni məlkvəti. Səвəв ənij в gəne vijivə u gərvusivə вijid d вaţujь d jəvulivə qəte ənni imperialisti. D tre, əhə вurzuazija millətetə u intiligenti up ənij вipjəşivə muljьssь min giвə d klasь hakmanь d milləti hakmanь feodalajь u pəlgu feodalь. Ənni tre sarrasţujatь ijnə dəqijqi qaţţanь в

dana d kjəltə d tapavute. Əpin d вar hədə, məşələń axa, məlik jən ьsţuxsь xini odanь d eqsploatatsija, kəd вisnədə al hajjarta d məlkvəti imperialistəji вiqjəmivə dərqul d sulţanь d turkəji u d xanavattь d iranajь вut vədtə d eqsploatatsija d səggiji çapajь qə şqəltə go ijde вut eqsploatasija lə əxcij l surəji, inə up l millətti xini.

B prəqtə d do:a d XIX go Urmij u Sələməs itvə xəkmə savdakarь u sarrarь; inə xanavattь u ahalarь gurь ijvə xəccə. B şuraja d dora d XX min ьsţuxsь odəni d eqsploatasija plьţlun sovdakarь gurь u taçьjrь. Hər av mindij mumkin ijlə tənetu в nizвət al intiligenti millətəji d surəji, вivəjivə u вipjəşivə tulmiddi go вəti d mişineri. Parsupь вuş rişəji вil dije ijvə raвьjь u həkkijmi. Xəccə peşə kulli plьjţьva min jəli d dovlətməndi u gərşəni d şijrə d surəji, u pijşivə tulmiddi go mədrəsi ruxanajь d mişineri. Ənni mişineri ki gəвijvə qə go mədrəse səmə zodə вnuni d qulaqi, d pudradciji u d qəşi, ki maqrьjvalun 4—5 şinni в ruxa d imperializm palaşaja, u вar hədə ki şadrьjvalun 1 go Jurup, Amerikə, qə „tjəmtə“ d qrete, xəştə qə xtəmtə d qreta go Niju-jork, Paris, London, Rusija ijvə xdə urxə qə təlmədtə tammam d həvijvə məxiвəni dav hukmə dəj məlkutə d go misijo qьrjьva. Ənni şudri jən şlijxi ki peşijvə guвji min jəli d guranь d surəji. Min tama ki derьjva jən həkkijmi jən qəşi, inə в xьjalь pulьţьjqajь ijvə məxiвəni quji dav atra, ekə d gəvu xijşivə qə „xtəmtə“ d qrete. Hədxivə urxə d şareta u d gərvəstə d вurzuazijə u d intiligensijə millətetə d surəji. Hər əhivə zi həççət, d ənij hic dana levə hajjurь u le masьjva natrьjva həqujəti d millətte. Ənij ki hajjьrьjva u naţrьjva qazançь

əxcij dənij məlkvəti imperialistajь, dənij dəsti millətəji, enij d ənij məxxiвəne ijvə. Bəhə təhər əxnən вixzəjivəx d guranь millətəji hakmanь d surəji min həççət d purşunje u d gərvəste hə min şuraja вidvəqinə в ijdə əməl d qomprodorь u вivəjinə agentь xeləni dəhe jən dəj pьllan məlkutə imperialistetə. Əxcij al вinjət d parmeta dəhə, mumkin ijlə l maprumь həççət, d вil guranь millətəji d surəji lit up xdə dəstə, enij dlə tammьmava xə əməl xelənə d agentь d imperializm, kəd dalduno gəne txut lozungi „d nţarta" həqujəti kullənəji d millət u şərkə. Qə ţusa, in şəqləx dəstə d Aha Raţrus, Məlik-Qəmвər, Polus Çorç u qompanje d вivəjivə „dərquləji", dərqul d pulьţьjqa d imperializm inglisnəjə, kəd вivədu gunahkar, вut zəвəntə d qazançь „d вar-qjəmə surə dije", əhə hic lelə piştə vijdtə вut nţarta d qazançь d surəji çapajь, inə əhə piştilə vidtə вav nijşə, ligrəşe surəji min tərəp d məlkutə d Ingland, tənəx, al giвə xinə — d Fransa, səвəв ənij ijnə məxiвəni d imperializm d Fransa. Hər av mindij mumkin ijlə tənetu в nizвət al dəsti xini, məsələn, məx Mar-Şumun, xətu Surmə xanьm u xini d ijnə məxiвəni d imperializm d Ingland.

But dəj, d peşij purmьjь tapavutь taşьjtanajь d guranь millətəji hakmanь d surəji, cim ənənqetilə lьdaja tapavut trajjanaja dije, enij d вixvəşilə go dəj, d вil surəji lit əj qintə proletareta d masjava qeməvə dərqul d imperializm u agentь diju janь dərqul dənij guranь d millət, u вgəno dlə hic hajjarta təgвirrə l plaşa d səggiji çapajь, kəd məpşuţo əhə çvəçtə l go çada kullənəjə d çvəçtə millətetə odəntə d azad. Buş zodə вil surəji d ţurajь pijşivə muqimmi şərti ləxumi qə guranь hakmanь d millət,

enij d вьsnədivə al adattь ətijqi d itvə gəve, d в həsənəj вьmsajьva d aldьjva qə alma u maxdьrьj-valь al aspaв qə dəhə jən qə dav pьllan hukmə imperialistəjə.

Bəhə təhər, kəd вisnədə al dənni şərti şotəpəji u iqonomijəji surəji, kəd itvəlun hukmi dlə qəjəs в dana d hakamta d uçəxi ətijqi u d вəвəsəvə, guranь hakmanь d millət qə xəkmə şajь zəвunivə l surəji əx вьsra qə gullatь qə məlkvəti imperia-listəji.

Xəkmə xoravatь surəji, xəkmə gəhi up xəkmə min qomunisti в dana d gəşəqtə al əməl d вurƶujь millətəji d surəji u intiligensijə u ьstuxsь pəlgu feo-dalajь вisrəvinə ənni tapavutь. Hər вijid dəhə xьlţa ənij вajjьj məklijli plaşa dərqul dəhə səndənə şotə-pəjə d imperialisti вil surəji.

Əxcij hədxə ənəlusis d tapavutь taşьjtanajь d guranь millətəji hakmanь d surəji məxzujili qəmudij ənij lə qimlun u lenə вiqjəmə qə nţarta d həqujəti millətəji d surəji. Ənij pijşinə qьrjь d tammьmьj əməl d agentь d imperializm в vədtə d qullux u məxxəвtə qə dəhə jən qə dav xinə minne. But dəhə gərəg lə şoqəxli av mьmra xьjalanaja u şətqəx вut dəj d вurƶujь millətəji d surəji, inteligenti, xanь pəlgu feodalajь u məliki вijid əməle в nizвət l imperializm u l pulьţьjqu qolonijəjə ijlə hər tammam məx dənij guranь d turkəji, d iranajь u d araвajь. Lit şik, d вijid dəhə nizвət əməle məx eqsploata-torь d səggiji çapajь feodalajь u pəlgu feodalajь hər xə jinə. Inə əhə sarrasţuta lelə вjəvə həqutə l mət-tuvi nişənqə d вaraвaruta вil вurƶuj u intiligent d surəji am dav d turkəji, səвəв av qəməjə ijli agent d imperializm u qaţula d surəji səggiji, inə av d tre

ləвuloli Turkij u səggiji turkəji вijid urxə d azaduta min qulluta d imperialisti.

Bəhə təhər əxnən вixzəjovəx muştərujutə d imperialisti вijid d surəji, d juvillun qəte min 10—12 əlpi sarвazь cukвinni. B şuraja d plaşa txut təgвərtə d qoşun məlketə вut qazançь d məlkutə tzareta d Rusija, вar hədə, min вar xalьвuta d revolusijə d Cirij 1917—1918 вut qazançь d imperializm d inglisnəjə go plaşu вut zaвţanta d Iraq u səmi tejmnəji d Iran. Min giвə xinə, muştərijutə d ənni məlkvəti вijid dəhə „вar-qjəmə" surə вьplaţьla min dəj, d əhə ţajьppa в kməjutə surə, min səвəв d palaşutu u ahvalattu çijgrupijəji itvəli xə ţьjma raвa gura qə qazançь „d вneqjəmə" go Turkij, Iran u go plaşa dərqul d вar-qjəmutə d turkəji u ləmsəji go dana d plaşa d 1914—1918.

In əxnən şəqləxlə duktə d xjetə d surəji, əxnən вit həvilən al səmi d garвja d maьrva d Iran min sələməs, Suldus, Savuçвulax xə żulə tixuвəjə am Turkij, в səmi garвjajь d Iraq tixxuвi am Turkij, al tejmnə min Turkij go mahallь d Mosul в səmi ьllajь d Diqlət ijnə dukəni d ki peşij qьrjь mahallь azad d surəji (Ţjəri, Txumə, Çilu u şərkə). But palaşuta d surəji, вuş zodə aşьjrattь d ţuranь tənetə lelə lazьm, səвəв ənij go dana d plaşa u вar plaşa go Iraq muxzilun, d məlkvəti imperialistəji levə xlьjţь вijid d gəвetə d surəji d həvijvə вьsra qə topь.

B şuraja d plaşa imperialistəjə məlkvəti əxcij msьlnu d cəkвinijvə 1 surəji d Sələməs u d Urmij, inə surəji ţurajь вəhə dana ijvə вar xasa d qoşun d turkəji go ţuranь d Kurdistan, Mar-Şumun в gəni вrişe. „Bne-qjəmə", kəd вьdaju əməl d surəji ţurajь,

çurьвlun rава gəhi d gərşijvəlun al giве. Hədxə, go ijdən it ktəvə d ţъşva d polqovniq d şţaв palaşeta d Qavqaz.

„Səmə zodə d krъsţjanь d min Turkij nusţurnajь (surəji) ţurajь, qurвə 120 əlpi palaş, həl ədijə lenə pijşi cukвinnni. Inə in peşij cukвinni, вit amsъj odij xə əməl rава gura l giвə d qazançь dijən, səвəв d ijnə вar xasa d qoşun d turkəji, kəd şarujь min Van həl Başqala.

Ţurajь dvijqonə əj urxə вuş qurвə d min Mosul qə Van. Qətən ki masъj məxzij xdə koməgutə gurta, d qaţţъjla qorpus d turkəji min xelə rişəjə, d ijli 1 gəvəj go atra".

Go dəhə ktəvə aşkara məвjunili əməl, enij d plixlun u d вipləxunə surəji вut qazançь „d вne-qjəmə" u mudijvə həççət, „вar-qjəmə" əhə ţajъrра surə. Məlkvəti вne-qjəmə — Rusija məlketə, Ingland, Fransa msъlun в həsənəjutə u в məntetə məplixijvə qə surəji məx aspaв d puliţъjqe qolonijəjə. Qə dəhə hujъrrun sarrasţujatь d pijşinə mudxirь в ullul, məxsus: şərti şotəpəji u iqonomijəji d surəji, vədte d qullь pulъţъjqəji u letəjutə d həqujəti pulъţъjqajь məx xdə millət surtə min tərəp d klasь hakmanь d millətti hakmanь go dənni atravatь u duвərujəti şotəpəji u iqonomijəji d itvə вile u вil şoţь xini əx qurdəji u şərkə. Kulle ənni juvillun spaj pirsət qə pulъţъjqa imperialistəjə „pallъj u hakъm". Xə əməl gura zi vidlun go grəştə d surəji al dəhə urxə təlqəntə diplomatь imperialistəji u mişineri, вijid d qole d məqqəmtə „d hakmanganuta" qə surəji xəccə peşə məqqəmtə d Atur gurta u şərkə. Qəte hujъrrun guranь millətəji hakmanь feodalajь u pəlgu feodalajь

am Mar-Şumun paţarjarka вrişe, d vilun səndəni rава quji d imperialisti вil surəij. Kulle ənni sarrasţujatь vilun вajьs d muxdьrelun surəji al aspraвь kuri go ijdə đəhə jən dəj xə min məlkvəti imperialistəji go dənni tləj-ərpij şinni xarajь. Əxcij kəd gəşuqi al dənni sarrasţujatь, в dana d mapramta d səвəвi d maxdarta đəhə ţajьppa surə l aspraв d pənđi imperialistəji go Mədinxə Qurвə, mumkin ijlə jəvuli ənəlusis marqsistəjə-leninəjə в dana d xəsjət u datьđ đəhə çvəçtə. Xəsjətti đəhə çvəçtə d surəji вut „azaduta“ u xəsjət dijo reaqsijetə jən progressijetə u datьdь dijo əxnən в xarta midri вit đerax.

2. Səвəвi dənni qissətti xarajь u əməl d imperializm inglisnəjə

Ƶxuşjə xaraja d go вoţaljon d surəji itli manajь u karь rава gurь həm praqţijqajь u həm zi puliţьjqajь в nizвət al çvəçtə millətetə d azaduta. Qujəmə d vidlun ənij вoţaljonь, enij d вijo imperializm inglisnəjə muqvijivə hakamtu u plaşu вut Iraq u nivţa d Mosul. В şitə d 1921 əhə „вar-qjəmə surə“ ijvə av aspraв вuş xelənə go ijdə d imperializm в dana d вləstə d çvəçtə rəvolusijetə d go Iraq. Вəhə dana qijmivə rава şoţь d araвajь u d qurdəji dərqul d imperializm inglisnəjə u d вuqtu — məlkutə d məlkə Fejsal. Qə ţusa ki həvij mətxuri qujəmi d şota d вərzəni am şix d вərzəni вrişe u qujəmə d şix — Mahmud u şərkə. Вijid d məqqəmtə d hukmə d Fejsal d pijşivə mutvə в inglisnəji go kulli atra xişlə ləqəmə narazьjuta u protesti dərqul diju u dərqul d вənpərtu məlkə qə Iraq, 10—12

Из фондов Российской национальной библиотеки

əlpi sarʙazь surəji, murjizzi go ʙaţaljoni txut təgʙərtə d guranь inglisnəji, d ʙijid d xelə d tupəngi u l təpəxtə d dimmə d səggiji çapajь Iraq muxzilun koməgutə qə imperializm inglisnəjə u vassal (təxlupə) diju. Hər əhivə həççət, d həl dəqijqi xarajь d xajju Fejsal ţavulьva am surəji, u min dav giʙə xinə, xəmuvivə qə lə məxxiʙəni d surəji ʙil araʙajь miləttəji, ʙurzuəzijəji u intiligensija.

Buqara d surəji vijivə xə aspaʙ xelənə go ijdə d impirializm inglisnəjə go kulle qonferensiji tiviləji d Lozanь, d Versal u xini ʙ dana d sləʙtə d valajattь tejmnəji d Turkij, ʙuş zodə go ʙuqara d nivţa d Mosul. Ləxxə surəji ijvə əx xə mindij d ţalta go ijdi d imperializm d inglisnəji u d fransajь, kəd ʙipjəşivə drьjşa ʙuqara „həqutə“ d milləttí suri go dənni valajatti.

Inə əhə aspaʙ d pulьţьjqa qolonijəjə d impirializm inglisnəjə go Mədinxə Qurʙə ʙənni danatь xarajь ʙivəjili xə xelə ʙuş zodə u ʙuş zodə ʙeьtьʙaruta, enij d allu mumkin ijvə ʙ xətirçəmutə pjəşə ʙ hivij, dəxij d jvə min qəmtə ʙ şinni d 1917—18 go Urmij u Sələməs ʙ dana d plaşa ʙut zaʙţanta d Zaqavqazija. Əməl gura d surəji l tammamta d plan imperializm inglisnəjə ʙivəjili məhlum min xəsjət d memorandum d qьneral-major d inglisnəji Denstirval ʙut hiççum d imperializm d Britan al Baku u Iran ʙ şitə d 1917—18. hədxə av ʙiktəvili:

> „Kəd ʙələn juvi ləgiʙə d Qavqaz, inə hər ʙəj dana, əxnən gərəg gəşqəx xərupə al gulpən maьrvaja u l ʙar-xasan, ekə d go giʙəni d Torus d Urmij qoşun turkəji gərvusilə u ʙrixşilə ləqəmə. Əhə ahval itlə raʙa interes u

Из фондов Российской национальной библиотеки

вuş məri hivijlə min kulle. Kulle ənni qissətti, вil udalь itlun jьssurь, u вut dəhə məntəjəti dijən go giвəni d Urmij вit məvidij d turkəji paltьj min Torus u вit həvilən jьssura am əriтnəji d mahal d Aleksandropol, enij d вit jəvij qətən mumkunutə d məkləxlə xəştə ləqəməj d turkəji go Qavqaz u hər вəj dana şulan d go giвəni d Baku вit həvi cim spaj məntijənə“

Bəhə dana вataljonь d surəji txut rişənuta d səmi pijşi d ofiseri d rusnajь в raвa məntetə вьplaşьva dərqul d qoşun d turkəji u otrjadi d qurdajь go dənni mahalь həl şitə d 1918.

Hər av mindij ki həvi tənuji вut əməl dəhə „вar-qjəmə surə“ в şinni d min вar hədə u həl idju jumə. U dulə ədijə ijmən d əhə rigə mhumna d imperializm вivəjili вeьtьвaruta, əhə şula le masь dlə əvid nigaran qə imperializm inglisnəjə u вuqtu — məlkutə d Iraq вut „ьqвal“ dəhə „вar-qjəmə“. But dəhə ənij tavujьna вar cara qə vədtu sakьt. Həlвət lə məlkutə d Ingland u lə d iraq ənni qissətti lenə вixşəve xə şula „d təpqu“ u „dlə spərtə“. Sarrastuta d qujəmə d вataljon d surəji, enij d xə səmo в kməjutə d 1500 gənəti am Jəqu в rişe min вar qujəmə u plaşa am qoşun d iraq vьrrun 1 go uprə d Surijə min tixxuвi d Iraq. Ənni qissətti вijəvinə вara al zxuşji u pləştə d dəsti şotəpəji u klasajь d xeli lgəvəj go surəji səggiji çarajь, d gərvusinə txut karь d sarrastujatь tivиləji u gəvəji d gəno Iraq u surəji. But dəhə səвəвi d ənni qissətti xarajь in xəşvəxlun əxcij go dəj, d imperializm inglisnəjə xinə zodə le вajjь в datьd sur-

əji məplixlun əx xə aspaв go ijdu qə məpnete u maqtalte вut qazançu qolonijaj d imperializm inglisnəjə. Ingland up в datьd le məxpillə min məpluxe surəji ax xa aspaв go ijdo вut xətir d qazanço go Mədinxə Qurвə. Əj əxcij ki вajja, d əhə „вar-qjəmə surə" d həvi masjьtana „l вar-qjəma" gura u „l məru-mrəxmənə" dlə həmzəmtə tammьmlun kulla planu imperialistəji. But dəhə xə şula вe-hanili təxməntə d xəkmə xoravatь u amme xəkmə qomunisti d surəji, ijmən d вimərinə, d səвəвi d dənni qissətti xarajь ijnə go dəj d inglisnəji вajjьj dəqdiqij qə dəhə muştə d prizlə; səвəв qə idju jumə xinə qətu lazьm lenə. Məxxilə zi çaraвta d вajjьj surəji „şoqijlun dlə rişə" вijid d şadarta d paţarjarke Mar-Şumun u xilmətkəru l gazarta d Qiprus Kulle ənni zmərjəti в gəşəqtə alle ijnə вe hənə, nakamьl, inə в kjəne raвa məri qivəndinus. Bəs mudijnə səвəвi şotəpəji u iqonomijəji dənni qissətti?

Səвəвi şotəpəji u iqonomijəji dənni qissətti xarajь lazьm tauvь вare:

1. Go xrəvtə u mţeta l ahval d givəjutə d səggiji muljissь d qoloniji txut karь d qrizis iqonomijəjə u djəştə al qoloniji, в çaraвta d impirialistь palţlj min qrizis, enij d up səggiji alma d Iraq gəve up sarəji, lenə prijşi min udalь вijid d gudəni d Cijn. But dəhə, kəd həmzumi вut ahval вuş spaj d surəjj əx xə millət surtə go Iraq, nijət ijlə lə вuşəjuva alma d surəjj в gənu, inə əxcij guranь d surəji feodalь u pəlgu-feodalь d həkumьna al alma am paţarjarka Mar-Şumun, enij d вixəjinə xəjji məri həqujəti u spaj в zuzi d quвlenə min inglisnəji вut zəвəntə d surəji qə imperializm inglisnəjə. Hər av mindij mumkin ijlə tənetu вut dav səmə d вaţaljon

d surəji, enij d вiplaşьna вut xəmetə d qazançь d imperializm inglisnəjə lə min zduta, inə min injət. Səmə xinə d alma səggiji d surəji, hə min şitə d d 1918 pijşinə ruppi xut xəm d ьqвal go kulli atra. Buşəjuvvə d alma surəjə kəd pijşə qьţja min bəti, uprə, mindij, xipjəji, şulxəji вurвiznə go kulli atra min Baxdad həl Mosul, ţaujьna qə gəne вar xə tikə ləxmə qə xəjjuta, kəd вliggi в pulxəni prijşi, в givəjutə, в rigutə u şərkə d pulxəni go nərijati d mətə u go mdijnəti. Kəd go dənni ahvalatti şəqqi surəjə npilli txut kar d inglisnəji, d minnu murjizlun вaţaljoni qə „ntarta d rizə sotəpəjə“. Kul saldat quвilli min 80—100 rupiji zuzi, çulli, mьxulta u tupəng. Əhə ijvə xə min səвəвi, d imperializm inglisnəjə msьь xəmivə txut cəkki min 9—10 əlpi surəji в mitxə d 15 şinni, kəd məpluxe məx вьsra qə torь. U in в şinni qəməji d hakamta d inglisnəji go Iraq alma d surəji msьь məcixvə qnetə qə xəjjutu, ədijə, kəd atra sərdukili min qəm karь d qrizis iqonomijəjə d it, kəd mərutə mətetə pulxəno dmijxili, taçьruta d l gəvəj u d l vəddər tammam вsьrtela, sənnətkərujəti suri d atra tammam xrijvinə, şəxləptə d mattь d atra tammam вsьrtьla, d plaţe vijili d səmə zodə d surəji d ijvə в liggi go mərutə mətetə u go transport məx şoferi u şərkə pişlun dlə pilxənə, ahvalattь zodə min qajda xrivlun. Kulli juqra d qrizis iqonomijəjə tiviləjə npilli al qdələ d вuşəjuvvi çapajь, kəd məxruvi atra, rappuje al motə d min kipnə, hər hədxə zi up qə çapajь surəji. Məxxilə вiqjəmə nərazьjuta u kərвə d alma. Go dəhə lazьm məçuxi xə min səвəвi dənni qissətti.

2. Txut karь dəhə zi qrizis iqonomijəjə вuş zodə

u вuş zodə xəllunilə maljasta imperialistetə, feodaleta u pəlgu feodaleta min tərəp d guranь hakmanь milləttəji al вuşəjuvvi muljissь d qoloniji. Kulle ənni le masьj lə xəllinnij l çvəçtə millətteto odəntə d azad d səggiji. Ţusa aşkara ki amьs həvi xədərjə qujəmi go dənni tre-ţla şinni xarajь d quvimlun u qisətti go pejtəxt d Iraq — Baxdad d в şitə d 1932 u żaвastovqa, enij d gəvo şuriklun lə əxcij pələxi u uctəkəri suri u sovdakarь, inə up burżuazijə mьseta. Əhə zaвastovqa go mitxə d tre-ţla şəвəti muklijelə xəjji iqonomijəji u pulьţьqəji lə əxcij d mdijtə d Baxdad в gəno, inə up d kulli atra. U в xarta żxuşji dlə min çəldi d araвajь d quvimlun go Palьsţьjnь u xini. Xəccə peşə go kulle atravatь d araвajь d Mədinxə kəd şarujь min şitə d 1921 u həl idju jumə leli вişləjə ləppə çvəçtə millə to-odənţə d azad, kəd rappujь min xdə mdijtə l go dəj xitə. Go dəhə plaşa d səggiji muljissь dənni atravatь surəji çapajь le masьj peşij xə giвə min qissətti, səвəв ənij leŋə prijşi в qudə d Çijn min səggiji çapajь d araвajь, qurdəji, iranajь, judəji u xini. Məxxə lə əxcij şərikkutə xeləntə d çapajь surəji go d ənni qissətti, inə əhə plaşa millə to-odənə d azad вigrəşili l suraji al urxə duz d plaşa dərqul „d вar-qjəmu gura“ u səndənə şotəpəjə diju — guranь hakmanь millətəji d surəji в rişe am Mar-Şumun. Məxxə up gərvəstə d çvəçtə millə to-odəntə d azad go dənni atravatь le masja lə gərşə l surəji səggiji l go plaşa kullənəjə d çvəçtə d vədtə azad. Əhə zi ijlə xə sarrasţuta rişetə в dana d vədtə ənəlusis səвəвi dənni qissətti.

3. В dana d vədtə ənəlusis çvəçtə millə to-odəntə d azad go atravatь qolonijəji u pəlgu-qolonijəji, вuş

zodə go çvəçtə d surəji u kullənit go вuqara d surəji ənənqetilə xəşвəntə d əməl revolusijəjə d mamarta в xalьвuta sosializm go SSSR. am şreta tammam d вuqara millәttəjə d partija u hukmə d soveti txut təgвərtə d Qomitet Qьnţruneta lininetə go rişo an xora Stalin—gura tiviləjə d proletariət u səggiji mulьssь d atravati qolonijəji u pəlgu qolonijəji.

Əxnən le masax xьjalan min dəhə məptiləxlun, səвəв hər вəj dana kəd səmə zodə d surəji, d ijnə go atravatь xarьjçь txut karь d maljasjatь ţla təqi в asle вivəjinə zəввun u вxelə вipjəşinə şuxlippi l millətti xini, inə ləxxə go SSSR. 50—60 əlpi surəji, enij d ьqвale spaj sьrtьla am xalьвuta d revolusijə d Cirij, al вinjət d pulьţijqa leninəjə iqonomijəit u mardutanəit gərvusinə (в miljutə вit kətvəx в xarta). Ənnï 50—60 əlpi surəji d ijnə səme zodə əruqi lgo plaşa d şitə d 1914 min Turkij u Iran, kəd itlun jьssurь xizməji u kilpətəji am səmə zodə d surəji d go atravatь xarьjçь, ki kətvij sarasţuta вut SSSR. Əhə min xə giвə, u txut kar d gərvəstə d sumpətijə lkis SSSR min tərəp d millətti zlьjmь d qoloniji min giвə xinə—le masьj lə gərvisij sumpətijə lkis SSSR, min tərəp d səggiji çapajь u qjəmtə dərqul d planь d imperializm inglisnəjə u agent diju в urxə d hadarta d xьjalь şotəpəji dərqul d SSSR go intervensija d вitəjilə.

Inglisnəji u agenti dije go dənni ţla arpa şinni xarajь в nizвət al planь intervensijəji d imperializm inglisnəjə luвillun ləqəmə xə pulxənə gura dərqul d soveti lə əxcij вil surəji d go atravatь xarьjçь, inə up вil xə səmə surəji d вixəjinə go xujədə d soveti вijid d lozungь, qəd SSSR lelə vatan qə

surəji, qəd ənij gərəg çammъj tama, ekə d ijnə „впе-qjəme вuş gurь“—İngland, Fransa, d вijəvinə qəte „hakmanganuta“. Go atravatь xarъjçь əməle ləвulenə ləqəmə вijid d lozungi, qəd surəji go SSSR çançurena вut hemənuta, xulaşa maxdurъna xaвra əx adat dərqul d sovetь, „вut kivijujəti d вivədinə вolşeviqi go Rusija“. İnə səggiji revolusijəji lə humminnun al dənni dugli d ьsţuxsь dərquləji d soveti. Ţusa şoqənə d gərvəstə d sumpətijə d səggiji İgiвə d SSSR ijlə qjəmtə dərqul hər dav paţarjarka Mar-Şumun go xə min çmajatь dərqul d soвeti (d pijş-ivə vijdi вil вaţaljonь d surəji в şitə d 1932), enij d в gəni Mar-Şumun juvilli məmlə вut „kəpurujəti d вolşevizm“ u въţlaвьva d ənij həvij mhumni qə „вar-qjəme вuş gura“ go plaşa d вitəjili dərqul d SSSR. Çuvaв dəhə vili d səg-giji d surəji vidlun qalmaqal lə muşmъlun allu u min giвə d raвa min saldattь d вaţaljonь tili qələ d вimərivə: „əxnən hic dana le palşax dərqul d dosţan rusnajь, вuş çəldi вit qeməx dərqul dijoxun qaţulь d alma surəjə“. Əhə sarrasţuta maddujьla kmə sumpətijə gurta it go səggiji alma d surəji l giвə d xujədə d soveti. Məxxilə gərvusi snetə al „mərə mrəxmənə dije“ enij d ijnə məlkvəti imperia-listaji u səndəne şotəpəji guranь hakmanь d su-rəji.

Ədijə am kulle çapajь səggiji go plaşa kullnəjə millətо-odənə d azad, kəd вisnədə al mamarta məri xalьвuta d sosializm go SSSR, atra jəkkənə d diq-ţatura d proletariət u d millətti zlьjmь d kullə du-nji, go dav minjənə up səggiji çapajь d surəji qujə kiljinə al urxə d plaşa вut azaduta. B dana d vədtə ənəlusis səвəвi şotəpəji u iqonomijəji dənni qissətti

Из фондов Российской национальной библиотеки

xarajь lelə mumkin maвsarta d əməl revolusijəjə d SSSR.

Ənni qissətti hədxə zi ijnə plaţa d ənij ƶxuşji u mərjəztə d dəsti d xeli şotəpəji вil surəji go dənni şinni xarajь. Idju guranь hakmanь millətəji feodal u pəlgu-feodalajь d ijnə məliki, xanь, ahalarь, qəşi, həkkimi u şərkə u şərkə, le masьj aldьj qə səggiji вijid julpəni reaqsijəji вut „qajdь jən xəjji əlhəddə d surəji“, qəd „kulle surəji вaraвar ijnə“, „min вar d əxnən litlən mərəvəti d faвriki gurь u qəpitalisti, вut dəhə xinə lelə lazьm həmzəmtə вut klasь u purşunji klasajь вil surəji“ u xinə u xinə. Kulle ənni ijnə julpənə reformaja millətəjə d surəji agentь d imperializm вil surəji. Kəd lə gəşuqi al dəhə, qə idju jumə surəji çapajь, kəd kilji al urxə d deta klaseta vilun xətirçəm вəj, d kulle məliki, xanь u dəsti xini cəluçi am Mar-Şumun вrişe, d makruzьva lozungi „d xdənəjutə“ d alma „qajdь jən xəjji əlhəddə d surəji“, plaşa вut „məqqəmtə d Atur gurta“ txut protektaruta d „вar-qjəmə вuş gura“ çaruвьna səmminijlə deta klaseta d səggiji, kəd alduje вut nţarta d qazançь səlвəni d məlkvəti. Ədijə surəjə ţuraja le gəşiq al məlik əx d al „ələhə d al arra“ min вar Mar-Şumun u lè tammьmlun dlə həmzəmtə kulle ţlaвjatu. Av ədijə ki parmь, qəd məlik hər hədə zi ijli eqsplotator məx aha, xan, sulţan, şax d turkəji, qurdəji, d iranaji, d ţaşujo gəne txut nizвətuнjəti d вəвə-səvə d şoţь. Hər av mindij zi mumkin ijlə tənuju up вut əməl d Mar — Şumun. In qəmeţə alma d surəji ki gəşiqva allu məx d al „vəkkil“ d ələhə al arra d pijşivə qьrja l „çunçarь am alma“ u „вut alma“ idju ənij xətirçəmnə, d av ijli xə palţana d şijrə min go xase

hər məx kulle xini u qaţula d səggiji surəji məx agent zəвnənə d imperializm.

Bəhə təhər вivəjili tjəmə l julpənə reəqsijəjə вut „qajdь jən xəjji əlhəddə d surəji“ d ləвulunə ləqəmə guranь reaqsijəji millətəji hakmanь вut qazançь d mərəvəte — məlkvəti imperialistəji. Ədijə əxnən вixzəjivəx go surəji dəxij в miççidutə txut kar d sarrasţujatь d pijşinə muxziji в ullul вrixşili ləqəmə xrəvə d nizвətujəti d uçəxi u d вəвə-səvə.

Səggiji çapajь d surəji вiqjəminə dərqul d „mərəvəti mrəxməni“ d gəne u d imperialisti. Sarrasţujatь d əhə qujəmə şotəpəj-klasaja d вil surəji məxzujinə qətən lə`əxcij ənni ƶxuşji xarajь d вil вaţaljonь d surəji, inə ənij ijnə xəşta ləqəmə u plaţa dənij qujəmi, enij d вrixşinə ləqəmə в gəvə d səggiji. Əxcij вəhə təhər mumkin ijlə mapramta d ƶxuşjə d şitə d 1932 вil səmi dənij вaţaljonь, d вьnţarьva вazь ţajjarajь d inglisnəji u vidlun nacara qə imperialisti inglisnəji d məjjijvəli xele d go gazarta d Qьprus l go Mosul qə maxlupь l səmi d surəji. Lə razьjuta u qujəmə go alma в şitə d 1928—29 hədxə zi muvidlun l imperializm inglisnəjə вijid d agentu guranь hakmanь millətəji am Mar-Şumun paţarjarka вrişe u məlkutə d Iraq d dviqlə raвa nəşi min surəji. Xəkmə ьsrь nəşi pijşivə qţьjlь u xıni dirji l go dusaxanь.

Kulle ənni mujilun l xəlləntə d çvəçtə d səggiji qə məşaxaţţa l go SSSR, kəd lə gəşuqi al təmвi qişji dərqul d əhə çvəçtə. Əxnən itlən xədərjə saвьţujatь, qəd surəji в dəsti gurь вьvarьna l go Iran, l go Turkij, qəd min tama oгьj l go SSSR. U в xarta saвьţuta d djarta l вaraj l go Turkij d xə

tajpa am məlik Xoşəвə в rişe, djarta l go Iran d səmə zodə d surəji, вuş zodə surəji d Urmij u d Sələməs. Go dəhə atra əpin d ənij midri вinpəlinə txut nijrə jaqura feodalaja u pəlgu feodalaja d paltana d şijrə u maxdьrana в xelə l millət suretə al millət hakmanta, inə в kullə dəhə ənij вixzəjinə qə gəne rähatuta, вəj d вivəjinə azad min txut nijrə d imperializm inglisnəjə u agentь diju d məpluxinə qəte məx вьsra qə gullatь вut pulьtьjqu qolonijəjə. Dlə dənni saвatujatь namumkin ijlə l maprumь səвəвi şotəpəji u iqonomijəji d ənni qissətti xarajь.

Bəhə təhər kulle saвьtujatь d ijnə в ullul pijşi muddьjь inə mijzan həq вinjətəjə u şəttisəjə в dana d gəşəqtə d səвəвi dənni qissətti xarajь u mən d əhə leli parmujo gərəg dlə şik əvid xьlta l giвə jəmmijnəjə jən l giвə simmələjə, səвəв gəşəqtə al dənni qissətti əx d al xə şula d min ullul lə spijrə, jən xəşвəntə dije əx saвьtujatь вarrajь, məx çaraвjatь d imperializm inglisnəjə d dəqdiqli əhə muştu d qəmetə u şərkə u şərkə. Ənni kulle вit həvij xьlta raвa gura.

Al minjənə d saвьtujatь вarrajь в dana d gəşəqtə dənni qissətti əxnən вixşəvivəx, əx d in imperializm inglisnəjə tammam məxpulili d məplixlun surəji min ədijə l вaraj ax aspraвь d pəndu qolonijəji, u məxxə вьrlatьla вəs gərəg dəqdiqlun u şamьtlun в muştu d pulad. Ldərqul dəhə, в dana d gəşəq tə d saвьtujatь вarrajь dənni qissətti, gərəg gəşqəx al dərqulujəti d imperializm inglisnəjə u fransaja go plaşe qə hakamta al nivta d Mosul u atravatь d araвajь kullənəit d Mədinxə, məx qdijlə al urxəti d Turkij, d Iran u d Hindistan. U в xarta, go hadarta d plaşa dərqul d SSSR min xə giвə u əməl d surəji məx

вьвга qə gullatь d topь qə pulьţьjqa „d pallьj u hakьm" u bləstə d çvəçtə revolusetə go dənni atravatь, min gibə xinə. Məxxə, kəd bijəvə xə manaja gurta qə əməl d surəji go dənni plaşь, kul xə min dənni tre məlkvəti imperialistəji çaravьna məplixijlun surəji вut qazançь d gəne. Hər go dəhə вivəjilə əşkərə əj вəxilənutə d imperializm fransaja dərqul d Ingland go pulьţьjqo d ijvə məpluxe surəji вut qazanço. Dulə həççət d qəmudij d saвьţ jatь вarrajь d səвəвi dənni qissətti xaraj gərəg məcxəxlun go pulьţьjqa d muştərijutə d imperializm fransaja вijid d surəji. Həlвət, əhə saвьţuta ijlə xə əməl gura, inə lelə əj cim rişetə, inə əj ijlə d tre min вar saвьţujatь d в ullul pişinə muxziji. Qəd lə həvij himizmənən вeвinjət, kəd masвuţь, d imperializm fransaja itli muştarijutə вijid d məpləxtə d surəji вut qazançu, əxnən вit məxzəx xəkmə sarrasţujatь tarьjxajь u xjərtə d imperializm fransaja вuş zodə al dənni qissətti xarajь. Saвьţuta, d Fransa up ədijə itlə muştərijutə вijid d məpləxtə d surəji вut qazançь dgəno ijlə əməli u pulxəni d mişineri fransajь şareta u go plaşa d şinni d 1914-1918 вil surəji d go Mesopotamija, Turkij u Iran. Inə səвəв go şareta d plaşa xelə вuş zodə go dənni atravatь ijvə 1 giвə d Rusija məlketə u d Ingland, lə msьla əj 1 məpluxi 1 surəji məx aspraвь avudь d pəndi imperialistəji d gəno, dəxij d msьlun məplixijvəlun Rusija məlketə u Ingland. Miççid, в dana d plaşa surəji вьrplaşьva вut qazançь „d вarqjəmь вuş gurь" d ijvə up fransajь. Ki hojə d вut dəhilə Fransa hədxə „xəm вьxala" вut ьqвal d surəji. Min вar xalьвuta d revolusija d Cirij u mənpəltə d məlkutə tzareta d Rusija, kəd səmə zodə d

surəji go Iran u Turkij am Mar-şumun paṭarjarka в rişe pijşivə grijşi l gisə d inglisnəji, impirializm fransaja вьь d gərişvə l gisə d gənu xə səmə d surəji, enij d egə вixxəjivə go Zaqavqazija txut hakamta d məlkvəti qontrrevolusijəji d menşeviqi, d daşnaqь, u musavatisti. Çaraвta xeləntə d imperializm fransaja d gərişvəlun surəji al gisə d gənu, d peşijvə muplixxi məx вьsra qə gullatь d topь qə в ləstə d çvəçtə milləto-odəntə d azad go Surijə в mahana d maşxaṭta d kulle surəji go səmi d garвja d mədinxə d Surijə, ekə d imperializm fransaja prişli uprə qə maşəxattь surəji u məqqəmtə qəte „hakmanganuta" txut npotektorət d Fransa. Bijid d hajjarta d məxxiвənu Aha-Paṭrus, Məlik-Qəmвar, Polus Çorç u xini, Fransa şudьrra l go Zaqavqazija qomitet məxsus am Məlik-Qəmвar в rişo, qə çammeta u şadarta d surəji l Surijə. Inə səвəв d qə imperialirm fransaja lazьm ijvə əxcij ənij surəji, d вit masьjva həvijvə вьsra qə gullatь d topь, qə вləstə d çvəçtə milləto- odəntə azad, вut dəhə ənij в mahana çummьlun əxcij urzi. Qomitet muddьla d qəmetə lazьm əzij urzi ħadrьj duktə, u вar hədə вit peşij şudrь kilpətte. Hədxə go xə min makrasjatь itvə mindij d вitəjili:

„Surəji! Bnuni d aturajь qəməji ijvəx jən lə? Həlвət, cətun ijlə şvəqtə d vatanan. In Urmij u Sələməs peşij juvvi qətən (qəd əxnən amsaxva qəвləxvə hakmangənuta d gənən) Egə temun kullən derax mudalь l tama, inə əxcij lə txut hukmə d şətjəni d dimmə mişilməni.

Bəs вut dəhə, əxuŋvəti, qəd pərqəx min dəhə zduta, вaqurьvax minnoxun, mudij lazьm odəx u l ekə əzəx. Qəmudij inglisnəji le masij jəvij qətən duktə? Qəmudij ənij munşilun qə surəji, d nţьjralun Hindustan min hiççum d turkəji u d ləmsəji?.. Qəmudij ən inglisnəji lə

xizjełun ənij ahvalattь savanь d milləttən go Bakuva? Ənni kulle ijnə qə qazançь d milləti d вьnlaşьva. Ing lisnəji min Bəxdəd həl Mosul juvəlun qə vədtə d azad d araвajь. Mosul ijlə txut təgвərte u qə hic xə le maвьj jəvijlə. Xə səmə zi pijşili mumtьja qə qurdəji. But dəhə ruşun min şintoxun, surəji! Ənni inglisnəji, d ştilun dimmə dijən вut qazançь qə nţarta d Hindustan min turkəji u ləmsəji, inə ədijə вımərinə, qəd əxtun ki maвьtun derьtun 1 вaraj, 1 go Urmij u Sələməs u xəjitun txut ukmə d islam, səвəв ənij le вajjьj mamrьj qə iranajь. But mudij ki masax ţenax mintə minnoxun, вarqjəmi, вut mindij d quvilloxun qətən?

Gəşqəx, mudij вijəvinə qətən fransajь. Ənij вimərinə (d вijid qţeta d San-Romo fransajь qətən jəvulinə dukəni go səmi d garвja d mədinxə d Surijə Mədri u Çiziro-вan Omar) In əxtun, surəji, вajjьtun xəjjitun go dənni dukəni əxnən qəvulivəx jəvəx qotoxun hakmanganuta u mdijtə вəndəretə d Aleksəndrijə. Am dəhə ənij qəvvulinə d şəqlijlun al qdəle kulle xərəçjəti d maşxaţta d surəji, zərər lit, ekəd вixəjinə. Çid min dəhə, ənij qəvulinə d jəvijlən вəti u uprə, hədə zi hajjarta zuzənetə qə вəçərtə u vədtə avaj atra.

Inə av mindij d fransajь вьţlaвuna minnən ijli əhə d вitəjili:

But dəj d ənij həvij xətirçəm, d əxnən вit əzəx 1 go dənni dukəni, вьţlaвьna d jəvəx qəte gəhə qəmetə 1000 palaşь, d вit hajjьrrьj qə fransajь d təmmizijlun ənni dukəni, d gəve вit xəjjə millətən, d вit mətvij rizə u вit naţrьj urxə d prizlə, min вar hədə вit şarьj maşxuţь kilpətti u kullə mullət.

Ədijə, вnuni d millət, əxunvəti, in вit qaţţьtun d qəвləxlə əhə cjədtə, вəs lazьm lə mavьraxla pirsət spaj d ijlə tpiqtə вijən. Məljizun şadrunlun ənni 1000 palaşь kmə d hala lelə dirəng, səвəв fransajь вimərinə, d ənij вajjьj mətţij go dənni dukəni əj millət d ki məxxiвijlə. Ənij midri maddujьna d in əxtun le вajjьtun 1 tama, вit, peşij muviddi d maşxьţţij go dənni dukəni millətti xini.

But dəhə, ət, вrunə d Atur gaввarta, in вajjьt həvit azad, вajjьt, qəd kilpəttux xəjjə spaj, вəs в çəldutə məktiv go minjənə d xini qə vədtə azad d surəji.

Həddəmi d qomitet

Məlik Qəmвar

Həkkim Bit-jonən.

Mdijtə d Tiplis

Cirij qəməjə 3 ş. 1920.

Dəxij d əxnən вixzəjivəx min dəhə marraşta, qomitet dlə nxəptə məxzujilə qəd d qə fransajь lazьm ijnə əxcij ən 1000 palaşь qə şadarte l go Surijə lə qə təmməztə d duktə qə maşxaṭta d surəji, inə qə məxzetə d koməg l imperializm fransaja qə вləstə d çvəçtə millətetə odəntə d azad go Surijə u qə məqvetə d hakamte go Surijə. U miççid əhə qomitet tumьmınala misijo taşьjtaneta qə imperializm fransaja в şitə d 1920.

Min səвəв d aldeta d səggiji surəji d go Zaqavqazija fransajь msьlun d çammьjva 400-500 nəşi min çihili d surəji u min go Batun şadrьjlun go gəmiji d fransajь l go Surijə, ekə d min jumə qəməjə d teta txut xəm d təgвirəni fransajь pijşivə ruppь dərqul d вne-Surijə druzi u ṭajьppь xini, d вьplaşьva вut vədtə d gəne azad min imperializm fransaja. Min dənni 400-500 nəşi, d pijşivə şudrь pişlun xəji əxcij 10-15% enij d msьlun ərqijvə min front. Hədxivə „mərutə mraxmanta“ qəmetə d misijə d imperializm fransaja в nizвət lkis surəji. Xəjji d 400—500 çvənqi d surəji hic mindijnə mudviqqi am qazançь gurь iqonomijəji u pulьṭьjqajь d imperializm fransaja go qoloniji kullənəit u go Surijə вuş zodə. Kəd al dənni qazançь d gəno Fransa ləsвьla əxcij вijid d dimmə d ənni 400—500 su-

rəji, əj çaruʙiva d gərşəlun 1 giʙə d gəno av səme gura d surəji, enij d ʙijid 8—10 əlpi sarʙazi itvəlun xə qədra gura qə xəmetə d qazançь d imperializm inglisnəjə go Iraq u dulə Fransa ʙ urxə d surəji məxiʙəno am aha Patrus ʙ rişe ləʙulivə ləqəmə pulxənə gura ʙ məxrəvtə d kar d inglənd u məxiʙəno am Mar-Şumun paţarjarka ʙrişe u xətu Surmə xanьm ʙil surəji, qə gərvusi xьjal ʙil surəji ʙut plaţţe min Iraq u maşxaţţa go Surijə txut protektarat d Fransa. Fransa ʙut dəhə nijşə ʙ hajarta dməxiʙəno am aha Paţrus ʙ rişe go qonferensiji d Vesal, d Lozannь u xini ʙiqjəmivə dərqul d vəkkili d surəji məxiʙəni d inglisnəji am Mar-Şumun u Surmə xanьm ʙrişe. Bit məjjin xdə sarrasţuta raʙa şoqəntə d jəvulilə ʙahra al pьsla d plaşa ʙut surəji. Ijmən d Surmə xanьm go qonferensija d Versal qimlə 1 giʙə d plan d protektorat d inglisnəji al surəji go Iraq, fransajь msьlun d odijvə xa şula raʙa lə ʙəsijmə qə inglisnəji u agentь dije. B urxə d Aha-Paţrus msьlun d min Bəxdəd şadrьjva telegram 1 Versal əx d in min şimmə d isrij əlpi surəji, d ʙiqjəmivə dərqul d Surmə xanьm əx vəkkil d surəji. Al ʙinjət dəhə telegram Surmə xanьm levə piştə şviqtə d orava 1 go qonferensija əx vəkkil d surəji. Egə min ʙar dəhə qəvvəmtə, inglisnəji am agentь dije Mar-şumun am Surmə xanьm vidlun surgun qə Axa-Patrus lgo Paris. Fransajь ʙut quilux dijvə vijdə qəte juvillun ləqqəʙ d general, u nişənqə d legion mjuqra. Go Paris ʙijid d maţlaʙ d imperializm fransaja əhə Axa-Patrus murjizli qomitet millətetə d surəji-kəldəji, enij d rişəno ijvə av am Polus Çorç. Əhə qomitet up min ʙar motə d şəttisəno—Axa-Patrus məxiʙənə d fransajь ləʙulilə ləqəmə pulxəno ʙut oriantəsija al fransajь

ʙil surəji. Əhə qomitet itlə puləxə d gəno, enij d ʙrişo kiljili məxxiʙənə məhlum d fransajь Məlik-Qəmʙər. Əhə qomitet am partija qontrrevolusetə d daşnaqь u ьştuxsь reə̆qsijəji d qurdəji ʙ urxə d organ dije „Xajʙuji“ ləʙulinə ləqəmə pulxənə ʙut məqqəmtə d məlkutə azad d ərimnəji qurdəji u surəji txut protektorat d Fransa. Bəhə təhər əhə dəstə məxiʙəni d fransajь çaruʙьla d gərşəlun surəji al giʙə d fransajь qə pulьţьjqa „Pallьj u hakьm“ dəxij d go Surijə ʙ gəno, hər hədə zi up go plaşa am Ingland go Mosul ʙut nivţə. U tammam həq ijvə organ d partija qomunistetə d Fransa “jumənitі“ d ʙiktəvivə ʙ nizʙət al dənni qissətti xarajь d go Iraq mindij d ʙitəjili:

> „... Dovlətmənd ʙ dimmə u ʙ tləxjəti (manajula qţalta u tləxtə d mətvəti d surəji). Kullə əhə taşьjta ijlə xə guşmə raʙa xvьjţa u xurʙijşə: go ţalta ijli nivţa d valajet d Mosul, u ţalta ʙipjəşilə vidtə ʙil Ingland u Fransa. Agentь-provaqatorь d tre məlkvəti imperialistəji cəkʙuninə go dəhə mahal. Mudij ki daqьr qəte dimmə d surəji, kəd şula itli nizʙət al dəvə kumə...“
>
> (Busmьnna go Izvestijə d qomitet Qьnţruneta Tammьmanta d SSSR 7 ʙ ţaʙʙax ş 1933.)

Ənni agentь d imperializm fransaja ʙ kulle urxəti çaruʙьna d xəllinijlə snetə d səggiji surəji dərqul d inglisnəji am paţarjarka Mar-Şumun ʙrişe u məlkutə d Iraq qə məpluxi əhə alma qə nijşi lə ʙuş ʙasura sajь l dimmə d imperializm d Fransa.

Sarrasţujatь d ullul pijşinə muxziji, d ijnə səʙəʙi şotəpəji u iqonomijəji dənni qissətti xarajь, Inə səʙəʙ d imperializm fransaja ʙ hajarta d məxiʙənu

Из фондов Российской национальной библиотеки

surəji çurвьь u çaruвьь d məqqim narazьjuta go səggiji surəji вut nijşi d gənu, вut dəhə вimərivəx, d imperializm fransaja ijli şərikkə dənni qissətti. Agenti diju çaruвьna plaşa odənə d azad dsəggiji surəji məplixijli qə nijşi d gəne, kəd вidrəjə dizminəjutə gəve вut qozançь d xə məlkutə cəluçtə dərqul dəj xitə. Əhə ənij msьlun vijdəlun вut dəj, d səggiji surəji kəd litlun go rişe ьsţuxsь revolusijəji qə təgвarte go plaşa go çada kullənəjə d çvəçtə millətetə odəntə d azad, inə npijlinə txut karь reaqsijəji d dəstə məxiвəntə d fransajь, d dirjonə əhə çvəçtə millətetə odəntə d azad в urxə d ənij ki вajjij lə tammamta d plane imperialistəjə. U вut dəhə levə вe вinjət ənij lomi, d вidrəjevə ingland u вuqtə dijoməlkutə d Iraq u hədxə zi kulle вasmaxanь d inglisnəji, kəd şarujь min cim reaqsijəji u вiprəqə вijid liвeralajь в dana d вahranta d qissətti d go Iraq kəd вilkəzə al əməli provaqatorajь d imperializm fransajə. Məlkutə d Iraq iştə в ţaввax şudьrra telegram l Ligə d Millətti am protesti dərqul d Fransa, enij d al qdəlo вidrəjovə kullə gnəhə вut dənni qissətti. Go protest dijo məlkutə d Iraq вiktəvivə:

„Məlkutə d Iraq, — вimərivə go tilegram, vitilə məçвur d maddьja protest cim xeləntə d gəno dərqul dəj, d hukmə mandataja d surijə lə tummьmelь şərti zonənəji d səzgərtə (d Iraq-Surijə) u вuş zodə, dərqul d maddarta d tupəngi d qəjumi, min вar d hukmə mandatəjə в mitxə d tre şəвəti juvivə qəte mənzili u mьxulta, d əxcij mumkin ki pəişvə mukşiţţa, in qəjumi peşijvə şqijli cəkke, hədxə zi l dərqul d koməgutə, d əşkərə piştivə muxzitə

qəte в nijşi d maxdarta d mahal d surijə al вara qə rappeta u grəştə d hiççum al qoşun d Iraq".

„Məlkutə d Iraq,—в xtəmtə вimərivə go telegram,— muxвьrra qə elcij fransaja, qəd əj вixşəvilə hukmə mandataja d Surijə ijli mərə gnəhə вut kulle xasarattь d mindij u utiqunəji enij d vijinə jən zi ki hojə həvij d itlun nizвət al dənni qissətti".

Hər av mindij zi ktivli spar-jumə d inglisnəji „Tajims„ 11 в ţaввax şitə d 1933. Əhə spar-jumə вiktəvivə:

„Məlkutə franseta-surijetə şmьţla 1 şartnama d şitə 1927 (pijşivə qьţja вil Iraq u Surijə). Əj şviqlə d nizdə cukвintə orava 1 kislo...

...5 в ţaввax xə dəstə xitə gurtə cukвintə vьrra nərə u grişlə hiççum al səmi d qosun d Iraq. Вeraşь dav jumə hukmə mandataja (d Surijə) muddьrelь 500 tupəngi, d pijşivə şqijli hər taman min dənij həddəmi d nizdə d Jəqu, enij d ijvə pijşi şqijli minne..."[1]

Go məmlu d al çmeta d motvə d Ligə d Millətti vəkkil d Iraq muddьь.

„Məlkutə вivədilə protest xeləntə dərqul d propaganda old janta, d xəkmə daьjrь maxdurьna, d muştərijutə itlun вəj, d вajjьj şepijli вuqara xə hədə, qəd lə məвjinnə sarrasţuta u məxrivijlə ьtьвaruta d Iraq.

Atra pijşili muşlijə"[2]

---

[1] Tajims 24 в ţaввax şutə ь 1933.

[2] „Zərjə Vasţoq" 30 в ijlun şitə d 1933.

Bəhə təhər вixzəjivəx dəxij Ingland u вuqto—məlkutə d Iraq tammam əşkərə вivədinə məri gnəhə qə Fransa u вuqtə dijo məlkutə d Surijə вijid d şərijkutə d go dənni qissətti. Ləxxə вilxəmili av məsələ honənə d rusnəji ki tənijli. „ tinnə dlə nurə le həvi" janь, vədtə məri gnəhə qə məlkutə d Fransa u qə məlkutə snidtə allo d Surijə вijid şəri̦kute в qissətti d surəji lenə вe вinjət, ənij cim spaj ki jaddьjlь av mindij d ijnə вivədu u qəmudij вivədunə dost̨e fransajь. Pol Bonqur al çmeta d motvə d Ligə d Millətti mudьь u mirri, qəd Fransa вivədilə carь qə mərjəztə d xəkmə immi kilpətti d şurəji go səmi d garвja d mədinxə d Surijə u вişqəlilə al gəno misijə l mərjuzi səmə xinə d surəji go səmi d garвja d mədinxə d Surijə, kmə d jəvə mumkinutə qərqəztə tama.

Maddeta məri ьtьвaruta d vəkkil d imperializm fransaja вidrəjilə şoqə вahrana al pulьt̨ьjqa d Fransa вut muştərujutə dijo вijid surəji qə məpləxte hər в dav əməl, enij d muplixuvə u məpluxili imperializm inglisnəjə.

Go dəhə muştərujutə d imperializm fransaja lazьm məcuxi xə min saвьt̨ujatь вarrajь d qissətti xarajь, в nizвət al ƶxuşjə d вat̨aljonь d surəji, enij d xə səme əx 1500 nəşi am Jəqu вrişe vьjralun tixxuв d Iraq go mahallь d Surijə. Midri əxnən вitnəjivəx, d əhə ijlə xdə min saвьt̨ujatь вarrajь, u lə şəttissəji qat̨t̨anь в dana d t̨aveta вar səвəвi dənni qissətti. Ənni səвəвi lazьm məcuxe, dəxij d qəmetə mirrən, go ahvalь şotəpəj—pulьlьjqajь d surəji çapajь... Min dəj, d lit go surəji çapajь qintə revolusijetə təqвirəntə, enij d вit masjava təgвirəvə qə dəhə çvəçtə, u dərjəvələ в çada kullənəjə d çvəçtə millətetə

odəntə dazad ʙəhə səʙəʙ əhə çvəçtə ənni jən xini ьsţuxsь məxiʙəni d pьllan məlkutə imperialistetə d plьjţьna min feodalajь u pəlgu feodalajь d gurəni millətţəji təgʙirəni, d məpluxonə əhə çvəçtə ʙut qazançь dgəne jən dav pьllan məlkutə imperialistetə.

3. Əməl d imperializm inglisnəjə u ʙuqtə diju məlkutə d Iraq

Imperializm inglisnəjə le ʙajjь d məxpil min „ʙar qjəmu surə“, qəd up ʙ datьd məplixli go ijdu əx aspaʙ xelənə go pəndu qolonijəji go Mədinxə Qurʙə Av ʙajjь, d əhə „ʙar qjəmu -surə“ d up l qəməj həvi masjьtana u mḫumnə l „ʙar-qjəmu ʙuş gura“ u l məru mrəxmənə, Əhə min xə giʙə, u min dav giʙə xinə, av ki ʙajjь, d əhə „ʙar-qjəmə“ lə əvid qalmaqal am məlkutə d Iraq, enij d ijlə aspaʙ d imperializm inglisnəjə, səʙəʙ tirve ənni pijşinə qьrjь l ţammumь hər xə misijə, janь məqvetə d hakamtu. Iraq hər ʙəj dana zi forpost ijlə qə Ingland ʙijid d plaşo ʙut hakamta al Mədinxə Qurʙə u Mьsaja, ʙuş zodə go Hindustan u hədə zi go plano d intirvensijə dərqul d SSSR.

Əxnən ʙixşəvivəx d Inglənd lelə muxpiltə u l qəməj le məxpillə min l məpluxe surəji ax aspaʙ d pajdo imperialistəji. U mən d əhə lə parmьla av ʙ lə parmetu ʙivəjili hajjьrana d imperializm inglisnəjə. Hər min dəhə zi ʙivəjilə məhlum dvəqtə d gənə nəzʙəjʙəppi, enij d ʙivədivə Ingland go dənni qissətti xarajь. Inə ʙ miççidutə, imperializm inglisnəjə min jumə qəməjə d qissətti vijili əx xə qaţţana d dьjvan ʙil məlkutə d Iraq u surəji. Go kulle ruz-

Из фондов Российской национальной библиотеки

namь d inglisnəji u həmzəmjəti d vəkkili inglisnəji go Ligə d Millətti вrixşinə ləqəmə вgdəli smuqi d çaraвta d inglisnəji d makşьţьjla в əhə təhər dvəqtə d gəne jən əməle go dəhə вuqara.

Go həmzəmtə d ministr d şulanь xarьjçь d Ingland, Çon Sajmon, 14 в taввax d şitə d 1933 al çmeta d motvə d Ligə d Millətti вut dəhə вuqara əşkərə maddujьь xьjal d imperializm inglisnəjə:

„Buqara, av mirri,—ijli xədərjə mrəkvə (cətun), inə xə mindij it d leli snijqə qə draşta, qəd go mitxə d qissətti, enij d quvimlun в ţaввax l garвja d Iraq am xəkmə səmi d amranь surəji, pişlun hədə vijdi enij d xşijxinə qəвlij lomь qişji. Vəkkil d Iraq əhə в gənu zi quвləli u up rава pşьmlь вut qəvvəmtə dəhə qissət. Miççid min qəm dənni qissətti xədərjə səmə d surəji tugвirəlun hədə gəne lkis hukmə u hədə plixlun, enij d hədxə zi xşijxinə l lomə. Inə har вəj dana ənni sarrasţujati le masьj d peşij guşqi məx məkşaţta d əməl d pişli vijdə. B kulle dənni palleta d gnəhə xə şula tammam вe pajdьь. Vaçьвuta вuş rişetə d motvə ijlə d вarrьnna gəni в datьd вuş qьvrax, min dovar, в çaraвjatь d məcəxtə d maşxaţta gurta u məri ьqara. But dəhə в xəmimutə вisnədivin l məxşəxtə, d motvə məqvi qomisijə min həddəmu, enij d nijşo qəməjə вit həvi məlxəmtə d xə plan spaj tuxminnə qə məkvəctə d l vədər min Iraq ənij surəji, d вajjьi palţьj min go atra“.

Qomisar ьllaja d qəmtə d inglisnəji d go Iraq Doвsa в şuraja d qissətti ktivli:

„Spar-jumi d araʙajь, kəd ʙivədə protest, qəd məlkutə d Britan litlə həd d saxsьja u xoţa go şulani gəvənəji d Iraq, formalno məʙjuninə duz. In məlkutə d Iraq ʙ gəno şəqləli əhə şula al gəno, egə əxnən gərəg kələx 1 xə mərzə. Ligə kəd zuviglə mahal d Mosul al Iraq ʙuş çəldi, d min al Turkij, ʙijid dənij şərti, d qontrol d Britan ʙit pəiş tummьmma min tərəp d Iraq u əj ʙit hojə razьj ʙijid d tixxuʙ ʙil Iraq u Turkij, d pijşivə muqrivi min vəkkili d Britan. B əhə təhər mumkin ijlə qţaja, qəd şərti rişəji d jəvəltə d Mosul qə Iraq ʙijid d Ligə ijvə d əj gərəg şəqləvə txut xəmmo u naţrava salamaţuta d krьsţjanь txut hukmə d Iraq. In zi məlkutə d Iraq le tammьmalun qolo ʙ nţarta d millətti suri, egə məlkutə d Britan u Ligə d Millətti itlun həq d xoţьj u ţalʙьj zamijnuta d miççid ʙ datьd ʙut nţarta d salamaţuta d millətti suri go mahal d Mosul. Əhə mindij gərəg qaţţalь məlkutə d Iraq — janь, jən dlə şik xvaţta d məlkutə d Britan, jən zi d Ligə d Millətti“. [1]

Tənetə d tre avudь d imperializm inglisnəjə əşkərə məxzujinə dəxij Ingland, kəd ʙ gəno ijlə gunahkar ʙ nizʙət l alma surəjə, çaruʙьla ʙəhə gəhə palţa ʙəruztə min go mijə, dəxij d əj ki odə ax adat go pulьţьjqo qolonijəjə go atravatь qolonijəji u pəlgu qolonijəji. Ingland ijlə gunahkar ʙut kulle təpəxjəti d dimmə d surəji go mitxə d xəmşasar şinni go Iraq, u hər ʙəj dana zi up ʙut qьţla d 800—1000 ʙəxtəti u jəli suri, d pişli vijdə ʙijid d qoşun mur-

---

1 „Tajms“ 29 ʙ ţaʙʙax şitə d 1933

jiztə d məlkutə d Iraq. Up Mar-Şumun, agent mhumnə d imperializm inglisnəjə, nacara vili ʙdana djəvəltə ʙauta qə Ligə d Milləttі d maddьva, qəd ofiseri u ţajjari inglisnəji go „koməgute“ d qə surəji əxcij şikli grişlun min go hava ʙ danatь d qьţlь d urzi u ʙəxtəti u jəli suri ʙijid saldattь d Iraq.

Əhə agent d imperializm inglisnəjə əpin d mudьlь ʙut „nţarta“ d surəji kəd ʙivədə „guhnakar“ qə inglisnəji, ʙijid lə ʙjete d məxzijvə koməgutə qə surəji, inə hər ʙijid dəhə mindij av itvəli nijşə d gənu, janь məxsus ʙut xəmetə d karu go alma qə zəʙənjətu d ʙ datьd ʙut qazançь har dav imperializm inglisnəjə. Kəd ʙişqələ qə gəno əməl „d qaţţanta d dьjvan“ ʙil məlkutə d Iraq u surəji, Ingland məpluxilə pulьţьjqo d adat srьjxa u qaţula d ki məplixəli go atravatь qolonijaji u pəlgu qolonijaji.

Min tərəp d ruznamь inglisnəji əxnən ʙixzəjivəx, d min jumə qəməjə d qissətti, ənij çaruʙьva d ʙ kul urxə Ingland odijlə həq dlə hic gnəhə u dərijvələ kullə gnəhə d qissəti xarajь d qţalta d surəji al xini, kəd ʙivədo Ingland əx xə „mərə mrəxmə“ u „naţrana“ d surəji. Hədxə, şəqləx qə ţusa, organ d inglisnəji „Iqonomist“, av ʙьqţajьlь „məcix“ u „ţaʙь“ ʙar gunahkarь dənni qissətti. Ənni gunahkarь av məcvxeli go nəşi d məlkutə tzareta d Rusijə enij d lit al pətə d dunjь.

U duli organ mjuqra d imperializm inglisnəjə ʙiktəvə:

„In əxnən ţavax ʙar gunahkarь d qissətti xarajь, ʙəs əxnən gərəg denəx qəmetə min kulle l məlkutə tzareta d Rusija, enij d lit al pətə d dunji, enij d

Из фондов Российской национальной библиотеки

qəm qəsid vijdelə surəji diƶmin am turkəji вut pu-lьţьjqo u nijşo palaşajь в dana d plaşa gura".

Həlвət, əxnən le darşax вut əməl d məlkutə tza reta d Rusija вnizвət al surəji в dana d plaşa d şitə d 1914, d itvələ qazançь qolonijəji d gəno u qazançь d d вar-qjəmə dijo d Ingland. Inə ənni ьştasar şinni hə min d lit al pətə d arra məlkutə tzareta d Rusija. Min giвə dijo it Rusija proletaretə, d в xalьвuta mamurьla sosializm u вьplaţьla go majdan məx səndəntə d çvəçţə odəntə d azad d səggiji zlьjmь d qoloniji. Hə min degə u həl idju jumə Ingland şqiltulə əməl d qjəmtə məx qaţulta u şətjənţə d dimmə d surəji. Çid min dəhə, qissətti d quvimlun в ţaввax в sitə d 1933 vilun go atra „azad" d Iraq — вuqtə d imperializm inglisnəjə. Plaşa dimmənə в mitxə d xəmşasar şinni u ənni qissətti xarajь quvimlun lə вil turkəji u surəji, inə вil araвajь u surəji. Gunahkar zi şəttisəjə d antogonizm u diƶminəjutə вil surəji u araвajь ijlə Ingland. Вuş zodə hə min de dana d Ingland grijşelə surəji l giвə d gəno min go Turkij, Iran u Iraq, min dəhə dəqijqə şarujьlь antogonizm вil surəji u araвajь, d pijşivə tursa в imperializm inglisnəjə. Tammam həq ijli həkkim Polus Jədgər, kəd в nizвət al dənni qissətti xarajь вiktəvili:

> „Araвajь u surəji ijnə tre ţajьrpь ətijqi d mьjrьna go Mesopotamija, ijnə qurвə l udalь вijid d şoţa u вijid marduta. Ənij hic dana lenə mu-xziji xdə rjaşta diƶminetə вnizвət d xə al do-xinə u həmməşə muxxiвinə l həqujəti u ada-ttь d udalь. Əhə diƶminəjutə d it ədijə вile ijlə min go ijdi d xarьjçь".

„B şitə d 1918 qoşun rusneta tammam plьţla min front d Turkij, вliglə вijid d revolusijə d gəno u şvijqelə surəji d naţrьj gənə d gəne. Egə əxcij Britan gurta şudьrra l vəkkilo, qapitan Hejnigton, d mudьь qə surəji d maşxьţţьjva l tejmnə d Iran qə d həvijvə „l vəddər min qivəndinus„. Bəhə təhər 18 в təmuz şitə d 1918 surəji ruppəlun Urmij в urxəti sikrəni u mal ţuranь txut gullatь d nurə d dizmin mţьlun l Hamadan, əlpi gənəti tliqlun min qəm gullatь, kipnə, sava u çetə.

Bijid mţete l go Hamadan, dlə məkletə pijşivə şudrь l go Bakuвa (Mesopotamija). Nijşə rişəjə d inglisnəji ljvə mxəjədtə d surəji go organizəsiji muxkim qə nţarta d mahallь d pijşivə şqijli в inglişnəji min Turkij. Surəji вipjəşivə muplixxi qə вləstə d qujəmi d şoţь d вixəjivə go dənni mahallь. Kjənəit ijlə, d araвajь şurьlun gəşuqi al surəji əx d al „dizmine" ənij lə msьlun d parmьjva, d surəji go ijdəti d çəlçəni hədə вe xelivə hər əx d ijvə ənij в gəne zi".[1]

Bəssə əşkərili ədijə əməl d imperializm inglisnəjə, d ijli gunahkar şəttisəjə dənni qissəti xaraji min səвəв d pulьţьjqu çurвa qolonijəjə „Pallьj u hakьm". Kulle çaraвjatь d spar-jumə „Iqonomist", d gərişlə pikkir d şotəputə tiviletə u d səggiji surəji u dərilə al qdələ d Rusija məlketə d lit al pata d arra, le masьj hajjarьj qə Ingland, d ţaşja l iz d pulьţьjqo dimmənə. Kəd вişqələ qə gənu əməl d „qaţţana d dьjvan" imperializm inglisnəjə „вidrəjili lomə" l tirve əgentu вut əməle lə honəni d xə dərqul do xinə. Min xə giвə av вivədili məri gnəhə l məlkutə

[1] Nju-Iark Tajms 3 в ijlul şitə d 1933.

d Iraq, d lelə tumьmte denəndərujəto, d juviltevə qə Ligə d Millətti в dana d varto go Ligə вut nţarta d millətti suri, u min do giвə xinə əj вivədilə məri gnəhə qə surəji вut dəj, d min вar şqəltə d həqutə mandadeta d Ingland mal Iraq, şurьlun məxzuji lə mhumnutə l kis məlkutə d Iraq u lkis carь d вivədevə вut mərjəztə d surəji go Iraq. Hər av „Iqonomist“ вiktəvili:

„Hə min dana d priqlə jəvəltə d çuvaв mandateta d Britan go Iraq, enij dijvə xə əməl raвa savana qə surəji, səвəв ənij muвjinnun lə honəni, d muxpillun l masvujь zamijnuta d millətti suri, enij d piştivə juviltə qəte min Ligə d Millətti, ənij muxpillun d şərrikijvə am carь d məttəvte al apra, enij d malkutə d Iraq вajjava mavьravalun вxəjji, inə ţlьвlun avtonomijə mahaleta go mahallь d gəne, inə quвillun məxpəltə min Bəxdəd. Egə xə səmə d surəji lə murjizzi (вaşij-вuzuki) vьrrun min go Iraq lgo Surijə txut mandat d Fransa“.[1]

Qomisar ьllaja d inglisnəji go Iraq go Tajms вiktəvili hədxə:

„Ənə в şik ijvin, d həddəmi çuvaвkarь d məlkutə d Iraq həvij şurikki вijid dənni qissətti savanь. Ənij muxzijonə gəne raвa xəmləni, ijmən d в şitə d 1926 вaţaljonь d surəji d вivədivə qullux qə Britan dlə hic xdə həççət plьţlun min go cadre go Karkus вjumə d idə gura d mişilməni u qţьllun həl immə nəşi, u вəxtəti lə cukвinni dlə gəşəqtə al dərqulutə d mu-

---

[1] „Iqonomist“ 29 в ţaввax şitə d 1933.

xzilun вəhə şula ofiserı inglisnəji. Məlkə Fejsal вəhə dana вut вuqarьj в nijşi d mərnkəxtə dəhə şula puxьllь raвa surəjí, d pijşivə vijdi məri gnəhə вijid d şərikute go dəhə şula, hala zodə min dəhə, məlkutə d Iraq vidlə çaraвjatь halal d mətvəlun surəji al uprə spaj l garвja d Iraq".

Dəxij dijvəx вixzəjə vəkkili u organь d inglisnəji həmzuminə əşkərə kəd вivədə məri gnəhə qə surəji вut lə mhumnute lkis məlkutə d Iraq u l carь d вivədivə вut ınəttəvte al upra u вut d musjьtlun al pəndi d məlkvəti d itvəlun muştərijutə вəhə şula u в ьsţuxsь вaşij-вuzuqəji (ginəvi-çalalьjь).

Bəhə təhər imperializm inglisnəjə вajjь gnəhə dənni qissətti xarajь d quvimlun al surəji dərilə hər al qdələ d surəji u d məlkutə d Iraq, u в gəni paьţ вəruzə min go qassaвxana d dimmə. Bəhə təhər Ingland itlə nijşi xini вuş məri pajda qə gəno, kəd вivədə məri gnəhə qə Iraq вijd lə tammamta d qolo, d juviltevə qə Ligə d Millətti вijid d „nţarta" d interesi d millətti suri go Iraq, kəd вьsjaro, вəhə təhər am вuqara dlə mţeta d вne-Iraq l do daraça „d hakmanganuta" dlə hajjarta d „məlkvəti məri marduta".

Xə min həççətti şəttisəji vilə səвəв dənni qissətti xarajь ijvə hər əj d jəvəltə d qə Iraq raвa min qəm dana ьxţьjar d „hakmanganuta". Hər av „Iqonomist" вiktəvili:

„Əxnən gərəg odəxlun qritiq xəkmə dəqijqi muxiввi d məlkutə d Britan, enij d muptijelə ьsţavь d вne-Iraq l giвə d „hakmanganuta" d juvilə qəte min qəm dana, d itvələ cim zərəli gurь qə xəşte ləqəmə".

Xdə gazeta xitə d fransajь „Tajms“ kəd həmzumi вut pulьţьjqə honənə „qolonijəjə“ d imperializm d Fransa вuş zodə вut həqutu mandatetə d hakamta al Surijə, вiktəvilə:

„Av mindij d quvimli go Iraq, makşuţьь l pulьţьjqa d mandat, enij d вipjəşili muplixə go Surijə u məxzujili zərəli d hakmanganuta taammam d çəldi pijştilə juviltə qə məlkvəti araвajь, d lenə tammam hazьr в xməltə в nizвət lkis krьstjanь d go atre“.

Min sipvəti d tre organь məri ьtьвaruta d məlkvəti imperialistəji вьşmajьvax zmərjəti adattьj вut misiji „məri marduta“ məlkəvəti d Jurup вnizвət l atravatь pijşi l вara u tьвji alle u вut namumkunutə d məntetə d в gənə d gəne dlə xə məlkutə alle. Saвьţujatь dənni organь d pijşinə muxziji в ullul „Iqonomis“ u d „Tajms“ qətən lenə xəti. Inə qətən lazьm ijli av mindij, d qissətti xarajь go Iraq вijid məlkvətii imperialistəji pijşinə muplixxi əx carь qə maddarta midri d həqutə mandateta d Ingland al Iraq. Bijid pьsla məx „məlkutə azad“ u məri həqujəti вaraвar məx xə həddəmə d Ligə d Milləti, inə в miççidutə əj вaraвaruta d itvə вilo u вil Iraq qə idju jumə iqonomijəit u pulьţьjqəit tiljivə al imperializm inglisnəjə. Inə Ingland ankurьla, d Iraq вijid „azaduto“ d в pьsla lə gərşə вaro atravatь xini mandataji, məx Surijə u Palьsţьjnь. Əhilə manaja d „d ankarta“ min tərəp d „Tajms“ organ d fransajь вut lə mţeta lkamьjluta d Iraq qə hakmanganuta. But dəhinə məlkvəti imperialistəji вьsjaruma вuqara d qissətti xarajь d go Iraq am həqutə mandateta, kəd вivədə guhnakar qə Iraq вut lə tamma-

Из фондов Российской национальной библиотеки

ṁta d qolo d juviltelə qə Ligə d Millətti вut millətti suri. Ənni məlkvəti, вuş zodə Ingland, çaruвьna midri aldьj qə surəji, kəd вiqjəmə məx „naṭrane“ u hər вəj dana məpluxe məx xə aspaв qə gəne. Go dəhə вixvəşili xə nijşə xinə d Ingland, ijməṇ d əj вivədilə məri gnəhə вut pulxəni l вuqto — məlkutə d Iraq.

Kəd вivədə məri gnəhə qə surəji вut lə mhumnute в nizвət l məlkutə d Iraq u caгь dijo вut məttəvtə al apra, imperializm inglisnəjə itli xə nijşə xinə, d məştiq l pikkjri miḣəttəji d dəsti prijşi d вurƶuazija d Iraq u inteligensijə, d pijşinə juvi al imperializm inglisnəjə u agent diju surəji.

Bəhə təhər imperializm inglisnəjə go dənni qissətti, hər məx go kulle pəndu qolonijəji, çaruвьь d palьṭ xalвana al xişвunə d dimmə d alma muljьssa d qoloniji. Hər əhilə manaja, d qəmu av, d ijli gunhakar şəttisəjə dənni qissətti xarajь в pulьtьjqu „Pallьj u hakьm“ ədijə вivəjili „dəjjənə“ məx вar-qjəmə вuş gura d məlkutə d Iraq u d surəji. Inə səggiji çapajь d araвajь u d surəji kul jumə вivəjinə xətirçəm d diƶminəjutə вiqjəmilə вile lə min şərte şotəpə'i u iqonomijəji d xəjje u lə min purşunje məzhəвəji, inə min pulьṭьjqa d məlkvəti imperialistəji, d вivədinə вut nijşi d qazançь qolonijiəji, d dretə d diƶminəjutə вile. Inə azaduta tlijtilə go dəj, d ənij gərəg palşьj, kəd viji xə, txut təgвərtə d partija qomunistetə dərqul d duƶmin kullənəjə—imperializm u səndəni şotəpəji diju guranь millətəji hakmanь feodalajь u pəlgu feodalajь d araвajь u hər hədə zi d surəji. Go dəhə ijli вipjəşə xvijşə nijşə şəttisəjə d səggiji zlьjmь d araвajь, qurdəji, surəji, judəji u d millətti xini d go dənni atravatь.

Kəd saxsuje səвəвi şotəpəji u iqonomijəji dənni qissətti xarajь u əməl d məlkulə d Iraq u d Ingland go qtalta d surəji, əxnən hədə zi ki masax pərşəxlə xəsjət dəhə çvəçtə al вinjət d çvəçtə kullənetə milllətetə u odəntə d azad — janь əhə çvəçtə ijlə xə aspaв dəhə jən d xə pыllan məlkutə, d piştilə muqimtə вut qazançь imperialistəji dijo, u məxxə ijlə xəşjət reaqsijetə dəhə çvəçtə, jən zi əhə çvəçtə piştilə muptiltə l dərqul dəhə jən d xə pыllan min məlkvəti imperialistəji u xilmətkəri dije — egə вit həvilə xəsjət məntijəntə.

Al ənəlusis d xəsjət dəhə çvəçtə lazыm qərвuni allo min nizвət əx pasuljatь d varta. Əhə çvəçtə ijlə go pasuljatь d varta, səвəв in həl ədijə çvəçtə d surəji вut „azadute" ijvə aspaв dəhə jən d pыllan məlkutə imperialistetə, məsələn, Inglad, Fransa, u məlkutə tzareta d Rusija d qəmtə go plaşe вut palleta d atravatь qolonijəji d Mədinxə Qurвə, inə ənni qissətti pijşinə muptilli tammam dərqul d xə min məlkvəti qəməji d imperialisti janь Ingland, u вuqtə dijo məlkutə d Iraq, janь əj məlkutə, enij d go mitxə d xəmşasar şinni muplixtelə surəji məx aspraвь d pəndo qolonijəji. But dəhə həl ədijə çvəçtə d surəji вut „azadute" go dənni atravatь ijvə əxcij xə aspaв go ijdə dənni məlkvəti d muxzijinə l ullul, d piştivə muptiltə dərqul d Iran, d Turklj, d qurdajь u xini. Məxxilə xəsjət reaqsetə dəhə çvəçtə. Inə ədijə, kəd səggiji d alma vilun xətirçəm u purmыlun əməl d „вar-qjəmə вuş gura" u d agentь diju guranь millətəji hakmanь am Mar-Şumun paţarjarka в rişe, ənij ədijə вьplaşьna dərqul dənni şətjəni d dimmə d alma surəjə. Hər вəhə təhər plaşa d ijvə qəmetə xəsjəttu reaqsetə

çvəçtə d surəji ədijə вikləjilə al urxə d plaşa millətəjə odənə d azad d millətti zlьjmь, janь əxnən itlən xəsjət məntijəntə dəhə çvəçtə,

Inə əhə çvəçtə şurьla kjənəit, txut karь d narazьjuta gurta d gərvusivə go alma вuşəjəjə. Min səвəв d letəjutə d hadarta murjiztə u təgвirənutə min tərəp d ьsţuxsь revolusijəji çvəçtə npillə txut təgвərtə d nəşi d litvəlun qəm gəne nijşi pulьţьjqajь u datьdь palaşajь. Məxxə ijvə şmaţta d lə şik dəhə çvəçtə u ьsţuxsь muştəriji min surəji məxxiвəni d Fransa şurьlun məpluxo əhə çvəçtə вut pajdь dgəne. Əhə çvəçtə muxzilə qə səggiji surəji, qəd d lə plaşa mudalь am kulle səggiji çapajь d qurđəji, araвajь, judəji, d iranajь u xini u dlə təgвərtə min giвə d partija revolusetə çvəçtə up ləqəmə вit hojə maqrьmanta.

4. Xujədə d soveti ijli koxvə вələdcij go plaşa d səggiji zlьjmь вut azadute

B dana d vədtə ənəlusis kul çvəçtə, in вit hojə çvəçtə proletareta jən zi çvəçtə millətetə odəntə d azad go dəhə pasulto, ənənqetilə gəşuqi allo min nuqzə d plaşa d tre sustijmi dərquləji d udalь, janь sustimə sosialistəjə janь SSSR u sustimə qapitalistəjə kullənəit u вuş zodə min əməl revolusijəjə d SSSR. But dəhə в dana d vədtə ənəlusis çvəçtə d surəji u xəsjət dijo əxnən le masax lə gəşqəx al dəhə əməl revolusijəjə d SSSR al səggiji surəji. Lelə lazьm gəşəqtə al вuqara d surəji dlə SSSR u вut dəhə, d ьqвal 50—60 əlpi surəji sьrtila am halьвuta d revolusijə d Cirij u ənij в avuduta şərrukinə go mamarta sosialistetə al вinjət d pulьtьjqa millətteta

Leninetə d partija u d məlkutə. Səmə xinə d surəji d ijnə go atravatь xarьjçь, d ijnə txut juqra d nijrə d ţla təqi, enij d вəsu humzimmivəx ullul pijşinə muplixxi u вipjəşinə muplixxi məx aspaв d pəndi imperialistəji.

В dana d məttəvtə d ţьjma al вuqara d surəji d go Iraq lazьm ijlə lgəşuqi al xə hədxə zi вuqara d sehjunьstajь go Palьsţьnь. Əpin d в dana d vədtə ənəlusis d dəsti şotəpəji-klasajь d l gəvəj вipjəşili mucxə xəccə purşunjə, inə min nizвət d xəsjət reaqsetə d əhə çvəçtə məx aspaв go ijdə d imperializm hər up av ijli xə hədxə вuqara. В dana d məttəvtə d ţьjma al xəsjət dəhə çvəçtə u datьdu lazьm gəşuqi allu вəj təhər, dəxij d muxzili Lenin hala aɫ qongress trajjaneta d internasional qomunistəjə go tezisi вut вuqarь qoloni əji, d pijşivə plijxi txut təgвirənutə d gənu Lenin. Gəve piştilə mirtə:

„Ţusa şoqənə d aldeta d klas d pələxi d millətti zlьjmь, d piştilə vidtə в xelə kullənəjə zuviggə d imperializm — janь antanta u вurƶuazijə dənij millətti, ki həvi d pəiş muxzijə вuqara sьhjunaja d Palьsţьjnь, hədə zi kullə sьhjunəjutə enij d в məвjəntə məx məqqəmtə d məlkutə d judəji go Palьsţьjnь ijnə в sarrasţuta ijlə jəvəltə d divxə l pələxi d araвajь d go Palьşţьjnь qə eqsploatasija d inglisnəji, ekə d judəji d ki masьj pəlxij pulxənə çapaja ijnə əxcij xə kməjutə cim surtə d amranь. Go cərčuvi вilmillətəji d əhə zonə çid min go xujədə d Respuвliqi d soveti lit purqənə qə millətti zəввun u snijdi l xini“.

[1] Lenin çild X IX min 251—252

Из фондов Российской Национальной библиотеки

In şəqləx av əməl, enij dvidlun surəji go Iraq go ijdi d imperializm inglisnəjə u ənij urxəti, enij d muplixelə Ingland u agentь dijo guranь millətəji hakmanь d surəji am paţarjarka в dana d grəştə d surəji min go Iran u Turkij l go Iraq u l go mahal d Mosul, u mədviqəxlun am dənij urxəti u əməli, enij d vijdelun judəji в dana d məqqəmtə d məlkutə „azad" d judəji, вit məcxəx d it dəmetə вile. Txut lozungi d „məqqəmtə" al veranь d məlkutə ətiqtə d surəji, məlkutə „xədtə" azad d surəji go Iraq məlkvəti imperialistəji u agentь dije aldijьva qə səggiji surəji, murjizlun minne вaţaljonь „qə nţarta d azaduta" d surəji, d piştivə quviltə qəte min вne-qjəmə. Inə səggiji çapajь вijid nisjəne majra d çurвeva kulle ţavujatь d jalsuj imperialistetə, min xə giвə, kəd вьdaja вut məntəjəti iqonomijəji u mardutanajь d əxunvəte d go SSSR al вinjət d pulьţьjqa leninetə millətetə d məlkutə u d partija min dav giвə xinə, vilun xətirçəm вut dəj, d əxcij plaşe kəd zuviggu mudalь am səggiji çapajь dənni atravatь, в dəmetə d SSSR, ənij ki masьj məcxij urxə duz revolusetə вut vədtə azad gəne min txut nijrə d imperializm. Ənij ki jaddьj, qəd pijşi vijdi azad min əməl d aspaв simjə go ijdi d imperializm, ki masьj xadrьj lxə xelə avuda go çvəçtə kullənetə-millətetə.

Min səвəв d şretə duz d вuqara d 50—60 əlpi surəji d вixəjinə go SSSR al вinjət d pulьţьjqa leninetə millətetə, əxnən itlən məntəjəti iqonomijəji u pulьţьjqəji d surəji, ijlə xə xəqlə d nisjənə qə çapajь səggiji d surəji xəjəni go atravatь xarьjçь. Xora Stalin al knuşjə d partija go məmlu вut вuqara millttəjə rşьmlь kar revolusijəjə d SSSR go Mədinxə:

„Qəd al xujədə d respuвliqi dijən kulli mə-dinxə gəşuqili əx d al xə xəqlə məri nisjənə. Jən əxnən go cərcuvi dəhə Xujədə duz вit şərəxli вuqara milləttəjə u məpləxtu praqtьj-qeta, jən, əxnən, ləxxə, go cərcuvi dəhə Xujədə, вit məqvəx nizвətujəti d miççid d əxunvətəji вil tajьppь, u şərijkutə d miççid, u egə kulli mədinxə вit xəzi, d в parsupa d kullə federasija dijən av itli вejdax odəntə d azad, itli otrjad qəməjə, enij в urxə diju av gərəg əzil, u əhə вit həvi şuraja d xrəvə d imperializm tivi-ləjə“[1]

Go dənni himizməni sərkərdə d proletariat вil-millətəjə u d səggiji çapajь zlьjmь d kullə dunji, xora Stalin əşkərə maddujьь kar revolusijəjə d SSSR в pulьtьjqu leninəjə millətəjə al proletariat u səggiji muljьssь d kullə dunji. 16 şinni məri xalьвujatь d mammarta sosialistetə mujilə l məntəjəti lə pijşi xizji hala go tarьx d nəşutə iqonomijəji u mardutanajь go tajьppь u şotь d вixəjinə go Xujədə d Soveti al вinjət d pulьtьjqa leninəjə—janь „millətetə вijid d pьslo marduta u internasiona-letə вijid manajo“. Dulə qəmu əhə xəqlə məri nis-jənə le masja lə odə karь revolusijəji l millətti zlьjmь d atravatь qolonijəji u pəlgu qolonijəji.

Samə вuş zodə d surəji xəjəni go SSSR çid min xə qolonijə surə d ki xəjivə go Zaqavqazija həl dana d plaşa ijli əruqi d plaşa imperialistəjə. Əhə alma, kəd d pijşə ruppa в plaşa txut hivij d ьqвal, вurвizili go kullə Rusija u dvijqili в ijdu xə pişə lə

---

[1] Stalin. But dəqijqi millətəji go mammarta d partija u d məlkutə d pijşili вusmьnna в şitə d 1933 pətə d 6.

adatъj d gənu. Həl revolusijə d Cirij çid min xə mədrəsə d itvə go guвernij d qəmtə d Iruvan litvə xinə в hic dukə mədrəsi d surəji go Rusija. Jəli d surəji le peşijvə muqrъjъ lə go mədrəsi d şuraja u lə go mъsajъ çid min xəkmə jəli d pudrədciji u ъsţuxsъ xini eqsploatatorъ. But dəhə kulle məntəjəti, enij d itlun surəji go SSSR в nizвətti iqonomijəji, mardutanajъ u pulъţъjqajъ ijnə nətijçə d xalъвuta d revolusijə d Cirij u pasuljatъ xini d mammarta sosialistetə al вinjət d pulъţъjqa milləttəjə.

Baraвaruta pulъţъjqeta d surəji, grəşte go mamarta sosialistetə в urxə d industrija u d mərutə mətetə, gərvəstə gurta mardutaneta u pulъţъjqeta min səвəв d kməjutə gurta d mədrəsi, qunçijəti smuqi, qluвъ u şərkə d pijşinə ptijxi qəte, enij d gəve maqrujъna xə kməjutə gurta d jəli surəji, lə əxcij go mədrəsi вuş kupi, mas'ajъ ijnə up go mədrəsi ъllajъ; gərvəstə d qadrъ təgвirəni d partija, d məlkutə, d avanxujədi d san'ъ go surəji u в xarta gərvəstə d avangard dije qomunisti u qomsomolъ, kulle ənni le masъj lə odij karъ revolusijəji al surəji d go atravatъ xarъjçъ u səggiji zlъjmъ d atravatъ qolonijəji u pəlgu qolonijəji. Tama surəji в mitxə d dənni tre ъsrъ şinni xarajъ vilun divxə d qazançъ səlвəni d məlkvəti imperialistəji. Idju jumə ənij məxsus pijşinə ruppъ txut hivij d ъqвal, dlə вəti, dlə mindij qə xəjjutə. Pijşivə muplixi в inglisnəji məx въsra qə gullatъ d topъ, qə zaвţanta u məqvetə d hakamte go Iraq, u zaвţanta в ţъjma d dimmə d surəji „dəvə kumə d Mosul“.

But вauta d surəji d jəvijvə qəte həqutə d xəjjijvə al xə qъţţa d upra „mərə mrəxmənə dije“ puqidli qə вuqtu—məlkutə d Iraq d qaţlava l lə „mhumni“

l bəxtəti u ljəli d lə вit gosə. Hər вəj dana go SSSR surəji çapajь в hajjarta xeləntə d məlkutə d proletariat lə əxcij quвlinə upṫə go dukəni вuş spaj d Qavqaz garвьjaja go mahal d Armavir u go Zaqavqazija u dukəni xini, inə ənij am kulle çapajь xini d Xujədə вivədinə şərikutə xeləntə в xəddəttə sosialistetə d mərutə mətetə go dənni mahallь. Qolxozь d surəji ijnə go çərgi d qolxozь qəməji d tammumuna lozung sərkərdə xora Stalin вut qolxozь вolşeviqəji u xəjji məri mindij pьrja. Ţusa d hədxə qolxozь ki masax məxzəx qolxoz d в şimmə d Miqojan go Qavqaz garвjaja u qolxozь xini.

Qolxoz trajjaneta ki hojə məxzujь qolxoz d в şimmə d Berija go mahal d Qaraez (Gurçistan) əhə qolxoz ijlə go çərgə d qolxozь qəməji d ktənə Zaqavqazija, d вьplaşьla вut snədtə d SSSR в ktənə. Hər av mindij ki həvi tənuji up вut qolxozь xini d go Gurçistan u d Armanistan.

Hər av mindij ki həvi tənuji up вut məntəjəti d surəji çapajь в urxə d grəşte go вulgəni sosialistəji go zavodь u faвriqi, d məqquminə qintə proletareta d surəji.

Qəd tammam вitun məxzəxli kar revolusijəjə d SSSR al surə i d go atravatь xarьjçь, əxnən gərəg məxzəxlun pşaţjatь ləqəmə iqonomijəji u mardutanajь вil surəji, enij d ənij mьţjьna alle в hajjarta d partija u hukmə d soveti al вinjət d pulьţьjqə leninəjə millətəjə d ijli „millətţəjə вijid pьsla u internasionələjə вijid manaja mardutu“.

Kəd həmzumi вut kul sarrasţuta go daвjrь iqonomijəji u mardutanaj-pulьţьjqajь d məntetə dəhə ţajьppa əxnən gərəg gəşqəx lə al ,,xəddəttə d ətijqə al вinjət xədtə“, inə min nsavta xədtə u вretə xədtə.

B miççidutə, mənijnə ənni 50—60 əlpi surəji d go SSSR? Səmə zodə dije ijnə əruqi d plaşa d 1914—18. Ənni nəşi pijşivə ruppь вijid d plasa txut d hivij d ьqвale al kullə pətə d arra, во xuȥвunə up go Rusija zi. Pijşi şqijli mal вəte, upre, mindije, kpijni, xipjəji, şulxəji вurвizlun go kullə Rusija вьplaşa вut xəjjute. B şuraja вliglun в pişə lə adattьj d gəne, məx təmməztə d solь, savda surtə mal ijdə. But dəhə, həmzəmtə вut xəkmə pьllan məntəjəti iqonomijəji u mardutanajь həl revolusijə d Cirij hər hic himizmən zi le hojə. Kul mindij d itlən həl idju jumə в urxə d məntəjəti iqonomijəji u mardutanajь вil surəji go SSSR ijnə nətijçi u hasьjlь d revolusijə d Cirij u 16 şinni məri xalьвuta d mamarta d sosializm go atra dijən. Bəs mudьjnə ənni məntəjəti?

Mindij qəməjə qə organь partijajь u sovet ijvə d gərşijvə qə dəhə alma 1 go çapa şotəpəjə u məri pajda в urxə d qooperasiji çapajь, məx xdə pasulta d varta 1 giвə d вulgənə sosialistəjə; вar hədə grəştə 1go вulgənə d mamarta, inə av səmə xinə в urxə d akaradaruta. Nətijçə dəhə vijili qə həl idju jumə əxnən itlən min 50—60% d kulli alma çapaja d surəji вligili go вulgəni sosialistəji go mdijnəti u akaradaruta sosialistetə. Əx 4—5 əlpi surəji вliginə go industrijə u go mammarta çьmjьna dəsti go mdijnəti, ekə d it raвa surəji вixəjə mudalь, kəd вipləxə go artelь çapajь d umənutə, məx go Mosqva, Leningrad, Tiflis, Rostov, Kijev, Qras nodar u mdijnəti xini d xujədə. Bijid urxə d grəştə d surəji 1 go akaradaruta, çid min dav səmə, enij d min jumə qəməjə d hukmə d Soveti d quвilli uprə u вliggili вijid akaradaruta, məsələn go Zaqavqazija, Armanistan, partija u məlkutə çaruвьna d odij

kulle cara, d up səmə xinə pijşə d surəji, d вligginə hala вijid təmməztə d solь, d gərşijlun go akaradaruta sosialistetə. Qə dəhə nijşə pijşili prijşə uprə go Qavqaz Garвjaja go mahal d Armavir, ekə d go dənni tre şinni xarajь mşuxtьna ltama 150 kilpətti. Səmə вuş gura dije d ijvə min qəmtə təmmizəni d solь go Mosqva, Leningrad, Rostov u mdijnəti xini.

Surəji çapajь mudalь am kulle akkarь çapajь вivədinə şərijkkutə xeləntə в xəddəttə sosialistetə d mərutə d mətə al вinjət d mamarta d qolxozь u sovxozь,

Min pulxənə d tre qolxozь d surəji əxnəx xzilən dəxij qolxozь d surəji u kolxozniqi ijnə go çərgi qəməji d qolxozь d Xujədə d вьplaşьna qə tammamta d lozung d gura xora Stalin вut qolxozь вolşeviqəji u xəjji məri mindij pьrja

Tusь d tammamta spaj dəhə nijşə ijnə, əx d ullul rşьmlan, Qolxoz d go mahal d Armavir (go Qavqaz Garвjaja) u qolxoz d ktənə d Qarajoz (go Gurçistan) d в şimmə d Berija.

Qolxoz d Armavir piştilə murjiztə в şitə d 1931 в şitə d vьrra əhə qolxoz lə mьsla məxzijəvə tusa вuş spaj, d qəmetə, min səвəв, d əj təzə piştivə murjiztə; d tre, əhə qolxoz lə mьsla orava min dənij xьltь, enij d itvə go mamarta d qolxozь go Qavqaz Garвjaja. Go dəhə şitə (şitə d 1933) əhə qolxoz dviqlə duktə qəmetə go qolxozь qəməji d Qavqaz Garвjaja вijid d kulle çurrь kməjutə u hədə zi up вijid d dəxijutə в tammamta d qompanija d mərutə mətetə. В şitə d 1933 вijid d qolxoz pijşivə çummьjь, pijşivə çummьjь hasьjlь 60 000 puti, minne—6 600 puti daxla, 13 986 puti sarь, 24 000 puti məkki, 480 puti maşь, 1 800 puti soja. Çid

min dəhə pijşivə çummь 3 əlpi putti məhsulь d вazra. Min xişвunə d preta qə pulxənə d MTS pijşivə juvi 7 296 puti, вijid d plan pijşinə zuвni qə məlkutə 14 580 puti. Səmə pijşə d hasьl вit əzə qə snijqujəti d daвra d fond d qolxoz u qurвə l 25—30 əlpi putti qə preta juməni çapajь d qolxozniqi. Qə xə jumə d çapa xəccə peşə npijlinə min 4—6 kilogramь. Kul kilpət qolxozeta mьs'ait quвiltilə min səvzəxana d gəno min 50—100 puti hasьl. Min 150 kilpətti d go qolxoz əxcij 25 kilpətti litlun təvirjəti; ədijə zi al вinjət d qţeta xareta d d partija u d məlkutə up ənij вit qəвlij təvirjəti. Go dəhə şitə вipjəşilə ptixtə mədrəsə, pijşili mumьrra вetə xətə qə mədrəsə; piştilə mumьrta qluв qə 500 gənəti matrusьna sţansa d вirqə, enjj d вit şarja pilxənə в şitə d 1934 u şərkə.

Duli ţusa məxzijənə, dəxij təmmizənə d solь d qudmi, d tijvivə al qunçijtə d alula go Mosqva, Leningrad u d mdijnəti xini kəd вliggə в pulxənə şixtənə u fiziqəit məri zjənə, idju вьrlaşьlь go çərgi qəməji d qolxozniqi d SSSR вut məqqəmtə d şotəputə xədtə go mətə в urxə d şotəputə sosialistetə dlə klasь.

Hər hədxə zi məntəjəti itlun up qolxozь xini d surəji go respuвliqi d Zaqavqazija, məsələn, qolxoz d в şimmə d Berija, d dviqtilə duktə qəmetə go qolxozь d ktənə go Zaqavqazija, kəd вьrlaşa вut snədtə al gəna d SSSR вijid d ktənə.

Hədxinə nətijçi sarast d pulьţьjqa leninəjə millətəjə, enij d al вinjəttь iqonomijəji surəji çapajь min jumə lxorь ahvale вivəjinə вuş spaj am gərvəstə d mammarta sosialistetə, mudalь am kulle səggiji çapajь d Xujədə d soveti.

Məntəjəti lə ʙuş ʙasura maçʙanь itlən up ʙijip urxəti pulţьjqajь u mardutanajь.

Go Rusija d həl revolusijə litvə up xə mədrəsə d surəji. Go guʙernij d qəmtə d Iruvan ʙijid d misijə ruxaneta d rusnajь xə mədrəsə piştivə murjiztə qə surəji, maqreta ki peşəvə vidtə ʙ lişənə rusnaja. Nijşə dəhə mədrəsə ijvə təlmədtə u məqqəmtə d məxiʙənutə d rusnajь ʙil surəji d Iruvan.

Bəhə təhər kulle məntəjəti, d itlən həl idju jumə, ijnə nətijçə d xalьʙuta d revolusijə d Cirij u d mammarta məri xalьʙuta d sosializm. Əxcij min dəhə dəqijqə ʙipjəşilə ptixtə urxə qə gərvəstə d miççid d marduta millətetə d surəji. Kulli av mindij d vijili u d ʙit həvi go Iraq, Turkij, Iran, Surijə go daьjrь d mədrəsi d surəji u d lişənə d surəji lelə mumkin d tənəxli səʙəʙ tama lit marduta millətetə d surəji lə ʙijid d formo u lə zi ʙijid qinto. Tama mərəvəti monapolajь al mədrəsi d surəji, d marduta d surəji, u d lişənə d surəji ijnə mişineri dəhə jən dav pьllan hukmə imperialistəjə. But dəhə, həmzəmtə ʙut xə pьllan marduta d surəji hər le hojə. Go SSSR səggiji çapajь go do xişʙunə up surəji itlun kulle mumkunujəti qə gərvəstə d mardutanait u pulьţьjqəit. Mirətgərutə rişetə go gərvəstə d marduta millətetə d surəji ʙijid d pьslo u internasionəletə ʙijid xvəşto ijnə ţla saʙьţujatь: mammarta d mədrəsi, ʙretə d əlləʙʙit xədtə lətinetə əx d go kulle millətti xini, d ʙivədinə 1 gramatiqьj d surəji həsəŋəj qə ʙuşəjuvi d səggiji çapajь. Al dəhə ʙinjət ʙrixşilə ləqəmə saprajuta d surəji u ʙretə d qadrь min çapajь surəji. B urxə d mammarta d mədrəsi qə idju jumə əxnən xpijqivəx min 80—90% d jəli d surəji d sind d qreta u itlən

mədrəsi xini ekə d surəji çьmjьna lkis udalь. Itlən xəmşə mədrəsi d şavva şinni go Tiflis, Armavir u go Armanistan. Çid min dəhə go texniqum d Armavir pijşili ptijxə puləxə d surəji d gəvu вьqrajьva şitəkəmetə jəli çihili. Go Institut d lişəni Leningrad piştilə murjiztə gruppa dsurəji ekə вьqrьjьna min 15—20 nəşi. Go VUZЬ, VTUZЬ u Qomvuzь u go Rawfaqь вьqrajьna min 150—200 çihilli çapajь d surəji. Go dənni tre-ţla şinni xarajь plьţlun xə qədrə gura min surəji çapajь, inçineri, texniqi, həkkimi, spesialisti smuqi qə go industrija dijən u mərutə mətetə.

Məntəjəti gurь itlən go daьjrь d pulxəni pulьţьjqajь u вarrьnanь вil səggiji çapajь d surəji в urxə d mərjəztə d qluвь, qunçijəti smuqi, enij d xəccə peşə в kul dukə it, ekə d it xəccə surəji çьmjь l kis udalь.

Buqara d saprajuta d surəji həl şinni xarajь qurьssьva min letəjutə d əlləввit u d qadrь, səвəв əlləввit ətiqtə d surəji u gramatijqij d в lişənə surəjə ijvə əxcij mirətgaruta d guranь eqsploatatorь d surəji. Tammam kjənəit ijlə d ənij le masьjva d вərijvə saprajuta d surəji вqintu u julpənu proletaraja internasionələjə. But dəhə şula qəməjə d organizasiji partijəji u d soveti ijvə l məqqumi qadrь surəji u palaţta d əlləввit xədtə məx kulle millətti xini. Ijmən d pijşivə muqimmi ənni tre şərti ənənqəji qə gərvəstə d saprajuta d surəji, organьzasiji d mahallь u d qьnţrun şurьlun вasmanta d saprajuta d surəji. Go xəkmə вasmaxanь „d partizdat" „Moladaja gvardija" „Ucpedgis" u xini вasmaxanь pijşivə вusmьnnь 178 kurəsi 45 ktəvi prijsi əhə ijvə в şitə d 1932. B şitə d 1933 pijşivə вusmьnnь 91 kurasь

Из фондов Российской национальной библиотеки

30 ktəvi prijşi çid min dənni вipjəşili вusmьnna spar-jumə jəkkənə d surəji lə əxcij go SSSR inə go kullə dunji „Koxvə d mədinxə“. Əhə spar-jumə ijli spar-jumə jəkkənə d organ pulьţьjqəja, enij d təlmudili l çapajь surəji d SSSR вut şərikkutə avudeta go mamarta sosialistetə u go atravatь xarьjçь təl mudili в ruxa d plaşa revolusijəjə вijid urxə d çvəçtə milləttetə odəntə d azad u nţarta d SSSR—vatan d proletariat u d millətti zlьjmь d kullə dunji. Kullə ənni məntəjəti mardutanaji u pulьţьjqatь вil surəji çapajь ijnə aspaвi вuş xeləni go plaşa dərqul d xьjalь ətijqi u dərqul d məzhəв, enij d ijnə aspaвь вuş xeləni go ijdi d dizmin klasaja, d çaruвьь d pərpis l pulьţьjqa d partija u d məlkutə d soveti в urxə d grəştə d surəji go mamarta sosialistetə. Gərvəstə igonomijetə u mardutaneta d surəji çapajь d go SSSR, gərvəstə d qintə proletareta d surəji u am dənni gərvəstə d avangard qomunistəjə d surəji, enij d ləвululi ləqəmə plaşa d səggiji çapajь в urxə d mammarta sosialistetə, kəd ləвuli ləqəmə plaşa xelənə dərqul d dizmin klasaja, d ţuşjoli gənu txut xьjalь ətijqi d xəjji u d lozungi reaqsijəji вut „əlhəddəjutə d surəji“ janь əx d in kulle surəji вaraвar ijnə u şərkə u şərkə. Səggiji d surəji вijid d praqtiq d mammarta sosialistetə vilun xətirçəm, d в xdəjutə intirnasionaleta ənij ki masьj məcxij xdənəjutə am kulle çapajь d xujədə d Soveti u d kullə dunji, kəd вəj dana, ьşţuxsь eqsploatatorь d surəji məcuxinə xdənəjutə internasionaletə am klasь eqsploatatorь go xujədə d Soveti u go kullə dunji.

Məntəjəti lə pijşi xizji iqomomijəji, mardutanajь u pulьţьjqatь d kulle milləttі u ţajьppь d Xujədə gaввara əxunvəjutə, gəve up surəji çapajь ijnə nətijçi

d pulьţьjqa leninəjə milləttəjə spaj, d ləʙulilə ləqəmə partija txut təgʙərtə d Qomitet Qьntruneta lə gənjəntə leninetə am iskuləjə ʙuş spaj u əzənə ʙar Lenin, gura muxiʙʙə d proletarija u d səggiji muljьssь d kullə dunji xora Stalin.

Kəd ʙivədə çəm 16 şinni məri xalьʙuta d mammarta sosialisteta qurʙə l knuşjə d XVII, partija qomunistetə ki masja odə şuhara ʙijid d pulьţьjqa leninəjə milləttəjə spaj, enij d ijli ʙivəjə koxvə ʙələdcji gərşənə go plaşa d səggiji zlьjmь d atravatь qolonijəji u pəlgu qolonijəji dərqul d imperializm u səndənu şotəpəjə guranь millətəji hakmanь feodalajь u pəlgu feodalajь.

„Millətti d ijvə ʙ xdə dana pijşi l ʙaraj, muljьssь, ʙlьjsь ʙijid məlkə u qapitalisti 'idju jumə ʙьrsajьna ləqəmə l go çərgi qəməji d mammьranь d şotəputə sosialistetə məx həddəmi tammam ʙaraʙar ʙ həqujəti d ţajьppь d kilpət qurta d SSSR, kəd ʙiqnəjə xalьʙujatь xəti u xəti...

....Mud çvəçjəti gaʙʙarь vilun go iqonomiqa u go xuşəvi d ьsrь miljuni çapajь d respuʙliqi millə ttəji u oʙlasti, ʙьrraşa, d qəməjute ptijxili datьd xədtə, gərvəstə gurta d mərutə, ətutəit məx mitiltə, gərvəstə d tərəzij materialeta — d xəjji u marduta“[1].

Şretə spaj d ʙuqara millə ttəjə go SSSR al ʙinjət d pulьţьjqa leninəjə millətəjə d partija le masь dlə həvili kar d koxvə ʙələdcij go plaşa d səggiji zlьjmь d atravatь qolonijəji u pəlgu qolonijəji; go do xuzʙunə up şretə d ʙuqara d 50—60 əlpi surəji d soveti al ʙinjət dəhə pulьţьjqa. Əhə pulьţьjqa ʙivədili kar rişəjə revolusijəjə l surəji d ʙixəjinə

[1] Min „Pravda“ 28 ci:ij xaraje şitə d 1933.

Из фондов российской национальной библиотеки

go atravatь xarъjçь go plaşe dərqul d imperialisti „dije“ u „məre mrəxmənə“ u səndəne şotəpəji feodalajь u pəlgu feodalajь guranь millәttəji hakmanь am Mar-Şumun paţarjarka в rişe.

Məntəjəti gaввarь d itlun çapajь surəji d вixəjinə go xujədə d Soveti go daъjrь d gərvəsjəti iqonomijəji u mardutanajь, kəd hər go dəj dana surəji d вixəjinə go atravatь xarъjçь qəвulinə qulluta xeləntə, maxdarte в xelə 1 millətti xini u pənete fiziqetə вut qulluxь d vijdevə qə „вar-qjəme вuş gurь“ janь qə imperialisti inglisnəji u fransajь. В mitxə dənni tləj-ərвij şinni xarajь əhə ţajъrpa pijşivə muplixxə u ədijə zi вipjəşili muplixxə вijid dənni məlkvəti məx aspraвь simji d pənde qolonijəji, kəd lə вikləjə min qţalta d surəji lgarвja d Mosul вut lə „mhumnute“ u „əməle səlвəni“.

Spar-jumə d əmerikəji „Nju-jork Tajms,“ kəd вiqjəmə dərqul d pulъţъjqa d Ingland в nizвət al surəji, həlвət itli nijşə xinə d gənu, d въrplaţъlь min dərqulujəti d вil imperializm d inglisnəji u d əmerikəji kulləнəit u вuş zodə go Mədinxə Qurвə. But məqqəmtə d xasa qə surəji hər hic le həvi təxmuni. Duli av mindij d ktivli əhə spar-jumə:

„Həl şitə d 1921 araвajь (Iraq) litvəlun qoşun murjiztə d gəne u kullə nţarta d atra min qivəndinus tlitivə al surəji. Qeţa şitə d 1921 Fejsal pijşivə muxвъrra məlkə d Iraq. Əhə məttetə d Fejsal məlkə muqimlə raвa narazъjuta вil şoţь prijşi, d məxpulivə lqəвuli qətu. Ijmən d в şitə d 1921 Six Raqe min Batazь plъşlь am araвajь, al koməgutə d araвajь d вipjəşivə şmъjţi, pijşivə şudrь вaţaljonь d surəji. Bar hədə

в şitə d 1923 kəd Şix Səlim min Barzan d lə spərtə dişli al qoşun d Iraq u xlьjвali, midri pijşivə şudri вaţaljonь d surəji. B şitə d 1924—25 Şix Mahmud min Sulemanija qimli dərqul d qoşun d Iraq u d inglisnəji u xlьвlь qəte; midri hər ənij surəji pijşivə şudrь d mətvij rizə go atra (janь d naţrьjva l qazançь d imperializm inglisnəjə S. B.). Dulə вut kulle dənni qulluxь surəji qəвulinə pəşkəşi min „вar-qjəme вuş gura". Qəte вьqţalьna вut dəj, d вьţlaвьna qə gəne xə zulə d apra, qəd həvilun вəti u mindij qə xəjjute. Ţusa qə dəhə ijlə qţalta d surəji go garвja d Mosul, enij d ijli çuvaв qə surəji al вaute d jəvijvə qəte „hakmanganuta" d piştivə quviltə. „Hakmanganuta" go ijdə d imperializim inglisnəjə u d məlkutə d Iraq ijvə mahana, qəd xəmijvə qə surəji txut masjatte.

Əhə şula lə msьlь dlə məqqimvə nərazьjuta вil alma kpijnə, slijвə ruppa go kulli atra, enij d əpin həvivə quвlə zi apra, inə le xəşixvə qə pulxənə, d npijlivə jən go dukəni ţuranь jən zi go dukəni quвiji u cijməni".

Ahvalь mardutanajь u pulьţьjqajь d surəji d вixəjinə go atravatь xarьjçь həla вuş zodə jaqurьna, d npijlinə txut juqrь d pulьţьjqa d eqsploatatorь u maxdьranь в xelə al millətti xini min giвə d məlkvəti imperialisti u d millətti hakmanь, məx d go Iraq, hədə zi go atravatь xini muqqiminə xə cəpər oqьвetə dərqul d gərvəstə u xəştə ləqəmə d çihili surəji, enij вivəjinə nacara d orьj l go вataljonь u pəlxij əməl d gulla d top qə maljьsane. Go Iraq lit

up xə mədrəsə d surəji. Xəkmə şinni min qəm ədijə piştivə ptixtə xdə mədrəsə lxudetə d maqreta mьs‘eta, inə в çəldutə pişlə dvirtə вijid hukmə d Iraq вijid pərpəltə d paţarjarka Mar Şumun вut „lə mhumnutə" dəhə mədrəsə.

Hər xə hədxə şiklə itlən up go Iran. Klas hakmanta d iranajь ləвulilə ləqəmə hər hədxə putьţьjqa d maxdarta l qullь u maxdarte в xelə l millət d gəne surəji xəjəni d go Iran. In həl qjəmtə d məlkutə d Riza Şax go mətvəti d surəji itvə xə qolaj mədrəsi d mişineri qə surəji, min вar qjəmtə dəhə məlkutə xə вxə pulьţla əhə məlkutə pulьţьjqa d maxdarta в xelə l surəji al millət d iranajь. Əj vidlə qadaxan liptəxə mədrəsi qə surəji u go mədrəsi iranajь ki şoqij əxcij jəli d ьsţuxsь suxsьjь şotəpəji klasajь əj zi вijid həqə gura.

Çid min dəhə kulle millətti suri gəve up surəji al вinjət d şarattь d it tama denəndərinə d odij xilmə go qoşun u xilmətti xini txut təgвərtə ofeseri iranajь. Hər av mindij ki həvi tənujь в nizvət al qulluxь d məlkutə u mdijnəji—surəji əxcij ki masьj odij xilmətti cim kupi əx rigəjutə u şərkə. Həqujəti pulьţьjqajь hic litlun, surəji d iqonomijəit pijşinə vijdi qullь вəle həmməşə ijli al SSSR. Min səвəв d jьssurь kilpətəji u xizməji u в urxə d spar—jumə revolusijəjə „Koxvə d Mədinxə" u в urxəti xini d вişqəlinə xaвrь вut SSSS, itlun xaвrь duz вut ahval d surəji d go SSSR. Xujədə d soveti zəvvugili l proletariat u l səggiji zlьjmь d kullə dunji, gəve up surəji zi qə go plaşa dərqul d imperializm u səndənu şotəpəji guranь qontrrevolusəji millətəji feodalajь u pəlgu feodalajь qə вut azaduta txut təgвərtə d internasional qomunistəjə.

„Çvəçtə revolusetə odəntə d azad d qoloniji u pəlgu qoloniji zodə u вuş zodə hər вьç-majьla l mərzəni d вejdax d Xujədə d Motvi. Kəd viji xətirçəm в ţьjma d nisjəni majrь d xiz-jinə, d qəte lit purqənə l vəddər min Xujədə d proletariat revolusəjə, lvəddər min xalьвuta tiviletə d revolusijiə d proletariat al imperia-lizm tiviləjə. Pələxi d SSSR u çvəçtə d pələxi go atravatь qapitalistəji, d al rişo keljili inter-nasional qomunistəjə, min giвə d gənu hajju-rьь u kulli xelu вit hajjьr l şula d plaşa odənə d azad d kulle ţajьrpь qolonijəji u atravatь d snijdinə al xini. Av itli hivij xdənetə səndəntə d ţajьrpь qolonijəji go plaşe вut tammam vədtə gəne azad min txut nijrə d imperializm“[1].

B dana d məttəvtə d xəsjət u datьd d kul çvəçtə qolonijetə u atravatь snijdi в xini go dənni pasul-jatь ənənqetilə gəşuqi allo в urxə marqsisetə leni-netə d ləвulili ləqəmə Internasional Qomunistəjə go prəqtiq d plaşa revolusijəjə d proletariat u d milləttі zlьjmь d kullə dunji.

Qəd d məttivitlə xəsjət progressivetə jən zi xəsjət reaqsetə d çvəçtə xareta d surəji d go Iraq, əxnən gərəg gəşqəx al ənəlusis marqsisəjə leninəjə, d al вinjət d av kul pьllan çvəçtə вipjəşilə muttivtə min gəşəqtə kullənetə d qazançь d çvəçtə proleta-rijeta u revolusijə proletarijeta. In əhə pьllan çvəçtə piştilə muptiltə dərqul d dizmin şəttisəjə — janь impe-rializm u səndəni sotəpəji diju go atravatь qoloni-jəji u snijdi l xini, egə marqsizm-leninizm qəвuloli

---

[1] Programa d internasional qomunistəjə assarta d 6 p. 126.

əhə çvəçtə progressivetə (məntijəntə) revolusetə. In zi əhə çvəçtə əxcij ijlə aspaв u pravaqasьja dəhə jən dəj məlkutə xitə reəqsijetə вut qazançь qolonijəji — egə marqsizm-leninizm gəşuqili al dəhə çvəçtə, əx al çvəçtə reəqsijetə.

Duli dəxij Lenin ki gəşiqvə al kul xdə çvəçtə millətteta əlhəddə, min nuqzə d xjərtə d çvəçtə kullənetə revolusijetə.

„Ţlaвjatь prijşi d demoqraţija u hər вəj dana up hakmanganuta lenə aвsoljut, ijnə xə səmə d çvəçtə kullənetə demoqraţeta (ədijə kullənəit demoqraţeta) çvəçtə tiviletə. Mumkin, в xəkmə təpqu qəvvəmjəti xəkmə gəhi xə səmə surə ki həvi dərqul d səmə kullənəjə, egə lazьm rappujь, mumkin, d çvəçtə respuвliqeta go xə min ətravatь ijlə əxcij d aspaв d qreliqajь jən d pəndi d monarxisti-finnansajь d atravatь xini — egə əxnən gərəg lə hajjьrax qə dəhə pьllan çvəçtə“ (Lenin çild XIX pətə d 257—258).

Bar hədə xora Stalin, kəd вipləxə al dəhə вu qara al ramuta вuş zodə julpənetə praqţiqeta u go praqţiqə d çvəçtə revolusetə odəntə d azad d atravati qolonijəji u snijdi l xini, вiktəvili hədxə:

„Ki həvij danatь, kəd çvəçjəti milləttəji d atravatь prijşi muljьssь ki daqrьj am həqujəti d d gərvəstə d çvəçtə proletareta. Cim əşkərilə, в hədxə danatь hic himizmən zi le hojə вut hajjarta. Вuqara вut həqijəti d millətti leli o вuqara prijşə в noşu xəjjənə, inə ijli xə səmə d вuqara kullənəjə d revolusijə d proletariat, d zaвt ijli l kulli u d вьţlaвьь gəşəqtu

Из фондов Российской национальной библиотеки

min gəsəqtə kullənetə. Marqs в şinni d 40 d dora d vьrrь kiljivə l giвə d çvəçtə millətetə d poljəqi u d vengerəji dərqul d çvəçtə millətetə d cexi u d slovjanь d tejmnə. Qəmudij? Səвəв, d cexi u slavjanь d tejmnə egə ijvə „ţajьppь reəqsijəji“ „Forpostь d rusnajь“ go jurup, fornocть d aвsaljutizm, kəd polaki u vengerijəji ijvə „ţajьppь revolusijəji“, d вiplaşьva dərqul d aвsaljutizm. But dəhə, hajjarta qə çvəçtə millətteta d cexi u d slavjanь d tejmnə вit hojəvə manajo hajjarta ţşьta qə məlkutə tzareta dizmin вuş məri qivəndinus d çvəçtə revolusijetə go Jurup.“ (Stalin „вuqarь d leninizm“ pətə d 48).

B dana d mə:təvtə d çvəçtə d milləti suri go dənni isrij-tləj şinni xarajь go Mədinxə Qurвə, məsələn çvəçtə d surəji вut məqqəmtə d „hakmanganuta“ d surəji, вuqara d sьhjunajь go palьsţьjnь məqqəmtə d „məlkutə azad d judəji“, əxnən gərəg gəşqəx alle min ənə lusis marqsistəjə leninəjə d в ullul pijşili muxzijə, səвəв go rişə dəhə çvəçtə kiljivə şexi, xanь d qurdajь, axalarь, məliki d surəji am paţarjarka в rişe, вurzuazija reaqsijetə d judəji. But dəhə ənni çvəçjəti вut „hakmanganuta“ d surəji, u d judəji d go atravatь d Mədinxə Qurвə, d вrise kiljivə klasь hakmanь qontrrevolusijəji feodalajь u pəlgu feodalajь u вar xase məlkvəti gurь imperialistəji ijnə tammam reaqsijəji.

„Hakmanganuta“ d qurdəji ijvə aspaв go ijdə dənni məlkvəti d məpluxevə dərqul d Turkij u вut məqqəmtə d plasdarma dərqul d SSSR; вuqara d „hakmanganuta“ d surəji ijvə aspaв d Rusija məlketə

ʙut sləʙtə qolonijetə d Iran, u d Turkij, u ʙar hədə əhə ʙuqara vili aspaʙ go ijdə d imperialisti d Inglisnəji u d Fransajь, d ləʙulivə ləqəmə pulьţijqə „pallьj u hakьm“ go Iraq, go Surijə. Hər av mindij zi mumkin ijlə tənuju ʙ nizʙət al „hakmanganuta“ d judəji go palьsţьjnь, d ijvə əx xə aspaʙ go ijdə d imperializm inglisnəjə.

> „Plaşa d emir d Apqanistan ʙut hakmanganuta d Afqanistan ijli plaşa sarast revolusijəjə, kəd lə gəşuqi al pьsla manarxaja u xьjalь d emir u d xilmətkəru, səʙəʙ əhə plaşa ʙivədivə zəʙʙun, ʙidrəjivə xrəvə, məxruvivə l imperializm. Kəd hər ʙəj dana plaşa d hədxə „nəşi zor demoqratь“ u „sosialisti revolusineri“ u respuʙliqani, tənəx məx Qerensqij u Sereteli, Renodel u Şejdeman, Cernov u Don, Henderson u Klajns, ʙ dana d plaşa imperialistəjə, ijvə plaşa reaqsəjə, səʙəʙ əhə plaşa itvəli platь məqvetə, xəlləntə u xalьʙuta d imperializm. Plaşa d taçьjrь mьsrajь d burƶuazija u intelegensijə ʙut azaduta d Mьsrьn ijli, hər ʙijid dənij səʙəʙi, plaşa sarrast revoljusijəjə, kəd lə gəşuqi al aslu ʙurƶuazijaja u ləqqəʙi ʙurƶuazijaji d guranь d çvəçtə millətetə d mьsrajь, kəd lə gəşuqi al dəj, d ənij ijnə dərqul d sosializm. Kəd hər ʙəj dana plaşa d məlkutə d pələxi d Ingland ʙut xəmetə d mьsrьn go xəahval tlijtə al inglisnəji, ijli hər min dənij səʙəʙi plaşa reaqsijəjə, kəd lə gəşuqi al aslu proletarəja u al ləqqəʙi proletarajь d həddəmi dəhə məlkutə, u lə gəşiq al dəj, d ənij ijnə l „giʙə“ d sosializm (Stalin ʙut şəttisi d Leni-

Из фондов Российской национальной библиотеки

nizm p d 49) ʙəhə təhər, kəd gəşuqi ʙ xjərə marqsisəjə-leninəjə əxnən ki masax tənəx, d plaşa ʙut azaduta d qurdəji l dərqul d Turkij ijli plaşa reəqsijəjə, kəd lə gəşuqi al dəj d klasь ħakmanь go Turkij lə şrilun u le masьj şərij l ʙuqara d millətti suri d go Turkij, səʙəʙ ənij ləʙulinə ləqəmə pulьţьjqa d maxdarta ʙ xelə l millət surtə qurdəji l millət d turkəji. Hər av mindij zi mumkin ijlə tənetu ʙut azaduta d surəji u d judəji go Iraq u go Palьsţьjnь u go Surijə. Bəs əhə manajula, qəd əhə çvəçtə dənni millətti suri ʙ dana d xətəhər xitə d nizʙətujəti d xeli klasajь, txut təgʙərtə d ьsţuxsь revolusəji u qompartiji əxunəji le masьj peşij muxdьrrь al çoda duz d plaşa kullənəjə milləttəjə d odənə d azad d səggiji zlьjmь d go dənni atravatь? Al dəhə ʙuqara ki həvi jəvuli çuvaʙ məqvijənə, səʙəʙ egə d ьstuxsь revolusijəji u dəsti ʙ aralьx dənni millətti şəqlijlə go ijdəte təgʙərtə d çvəçtə d səggiji u məptiljilə çvəçtə dərqul d imperializm u səndənu şotəpəji guranь qontrrevolusijəji ptəlilə ʙ çada kullənəjə d çvəçtə millətetə odəntə d azad, egə əhə çvəçtə, d ijlə ʙ sarrasţuta go dənni pasuljatь reaqsəji, go çreta kullənetə ki masja xoţa go çvəçtə millətetə revolusetə.

„Revolusijutə d lə şik d səmə gura d çvəçjəti d milləti suri xə hədə zi prijşinə u çurri çurrinə, məx çvəçjəti prijşi u çurri-çurri u mumkinutə reaqsijetə d xəkmə millətti prijşi“ (Stalin, But ʙuqarь d leninizmə pətə d 49).

Из фондов Российской национальной библиотеки

But dəhə xəsjət sarrasst reaqşetə d çvəçtə dənni millətti suri məxsus go dənni pasuljatь lelə namum-kin lə varta dəhə çvəçtə go çada revolusijəjə odə-nə d azad ʙ dana d nizʙətujəti u ʙ dana d təgʙərtə d ьstuqsь revolusijəji txut təgʙərtə d partija qo-munistetə.

Qisətti xarajь d go Iraq, çvəçtə d surəji l garʙija d Iraq, piştilə muptiltə dərqul d imperializm inglis-nəjə u d ʙuqtə diju məlkutə d Iraq. Mumkin ijlə tənetə varta min çvəçtə reəqsetə al çvəçtə kullənetə millətetə odəntə d azad d ţajьppь qolonijəji. Əhə sarrasţuta piştilə muqvitə ʙ məxzetə d xora Stalin ʙut nizʙətujəti revolusijəji jən reəqsəji d xəsjət dəhə jən d xəpьllan çvəçtə millətetə. U kul mən d le parmьla proses dialeqţeta d gərvəstə d çvəçjəti millətəji go atravatь qolonijəji ʙit əvid xьlţa opport-junistəjə jən l jəmmijnə jən simmələ ʙ dana d məttəvtə d xəsjət dəhə jən dəj pьllan xitə çvəçtə millətetə.

B dana d məttəvtə d xəsjət u d xeli şuşaţajь d çvəçtə d qurdəji, d surəji, d judəji, u hədə zi d millətti xini suri d atravatь d Mədinxə Qurʙə ki peşij vijdi hədxə ьsţuxsь millətəji, enij d txut əməli d kare ki nəplij up xəkmə qomunisti enij d xəʒʙunonə əhə çvəçtə progress etə u revolusetə. Ənni ьsţuxsь jəmmijnəji opport unistəji kəd ləʙuli xьjalь d mə-xiʙəni reaqsəji millətəji d min dənni millətii suri ʙiqjəminə məx səndəni d imperializm, kəd ţa-şujo ahvale opportunistetə ʙ mahana, əx d in „nţarta d millətte“ min pulьţьjqa eqsploatasijəjə u maxdьrana ʙ xelə l millət l xə xitə hakmanta ʙ nizʙat al dənni millətti suri. Məsələn, ənni ьsţuxsь opportunistəji ʙimərinə, d plaşa d qurdəji go tur-

Из фондов Российской Национальной библиотеки

kij вut „azadute“ ijli progresijəjə, səвəв ənij вьr-laşьna dərqul d pulьţьjqa d maxdarta в xelə l millətte u zlamta al qurdəji вijid millət hakmanta d turkəji. Hər av mindij zi вimərinə вut çvəçtə вut „azaduta“ d surəji go Iraq u d judəji go palьsţьjnь.

Ənni ьsţuxsь, kəd вiqjəmə вut „nţarta“ dənni millətti suri min pulьţьjqa d eqsploatasija u maxdarta в xelə l millət d millət hakmanta d Turkij u d Iran, inə lenə вixzəjə mənij u mud xeli inə dvijqo rişənutə dəhə çvəçtə вut „azaduta“ dənni millətti suri. Ənij lenə вixzəjə mud nijşi it qəm liввə d imperialisti u səndəni şotəpəji dije в dana d məq-qəmtə d hədxə „azaduta“ d millətti go Turkij, Iran Iraq, Surijə, Palasţьjnь u al tixxuввi d SSSR.

Lelə təpqu d çvəçtə вut „azaduta“ qə qurdəji go atra d Turkij al tixxuвi d SSSR rişəno ijvə min həddəmi d partija qontrrevolusetə milləttetə d ərimnəji daşnasjutun. Əhə partija в dana d şitə d 1914 вut qazançь səlвəni d məlkutə rus-neta вiprəmivə u вisləвivə qə alma qurdəjə al front d Qovqazija, inə idju вut nijşe reaqsijəji u inter-vensijəji dərqul d Turkij u d SSSR am guranь reəqsijəji milləttəji d qurdajь вiqjəminə вut „nţarta“ d alma qurdaja.

Bəhə təhər, kəd вisrəvə xəsjət sarrast reaqsetə dəhə çvəçtə, maddujo əx çvəçtə „progressijetə“ „revolusijetə“, ənni ьsţuxsь вьxdarьna al səndəni d imperializm.

Xьlţa „simmələjə“ opportunistəjə в dana d mət-təvtə d xəsjət duz dəhə çvəçtə ijli go lə parmeta d xelə şuşaţaja dəhə çvəçtə. Məxxə вьrplaţьla srəvtə d datьdь revolusijəji dəhə çvəçtə в nizвətujəti xini d xelə klasaja u təgвərtə d plaşa d aşьjrattь u d

rajattь d qurdəji u d surəji min tərəp d ьsţuxsь revolusijəji go plaşa dərqul d diƶmin kullənəjə imperializm u səndənu şotəpəji feodalajь u pəlgu feodalajь guranь millətəji hakmanь. „Simmələji“ lenə вiprəşə həççət şotəpetə pulьţьjqetə d səggiji в gəne, d şərukinə go dəhə çvəçtə, əpin həççət u nijşə d guranь millətəji reaqsaji hakmanь məx şixi u xanь d qurdəji, məliki axalarь u məxxiвəni d məlkvəti prijşi d surəji am Mar Şumun paţarjarka в rişe. Bəj dana kəd alma вiqjəmili в urxə d plaşa, ţavujьlь вar cara вut plaţa min txut nijrə iqonomijəjə u pulьţьjqaja d в haqutə. Inə вut dəj, d əhə alma litli avangard revolusijəjə d gənu — proletariat u litli partija revolusijetə d gənu, əhə plaşa d alma kjənəit вipjəşili tugвirrə вijid guranь reaqsijəji hakmanь, d itlun nijşi d gənu u qazanç, kəd jəvuli qə dəhə çvəçtə l pajdь d qazançь qolonijəji d məlkvəti imperialistəji.

Dulə, qəmu lelə lazьm l mədvuqe hər ənij həççətti u nijşi d səggiji, d şərukinə go dəhə çvəçtə am nijşi d guranь millətəji hakmanь, d kiljinə вrişə dəhə çvəçtə d millətti suri вut „azaduta“.

Lə parmeta dənni həççətti şotəpəji u iqonomijəji min dəsti şotəpəji klasajь, d şərrukinə go dənni çvəçjəti məvilə l xьlţa opportunistəjə „d simmələji“ rizə в dana d məttəvtə d xəsjət progrisijvetə jən revolusijetə dəhə çvəçtə.

But dəhə, əxcij ənəlusis duz marqsisəjə-leninəjə d xьjalь sotəpəji u iqonomijəji u xeli şuşaţajь d kul xə çvəçtə duz, kəd gəşuqi alle min həqujəti kullənəji d proletariat u d revolusijə millətetə odəntə d azad d millətti zlьjmь d atravatь qolonijəji u pəlgu qolonijəji txut təgвərtə d partija qomunistetə

mumkin ijlə məcəxtə d urxə duz dərqul d hakamta d imperializm u d səndəni şotəpəji diju guranь reaqsijəji feodalajь u pəlgu feodalajь millətəji go atravatь qolonijəji u atravatь tilji l xini.

Çapajь surəji əxcij ədijə вikləjinə al dəhə urxə kullənətə d çvəçtə millətteta odəntə d azad u mudalь am kulle çapajь d araвajь, d qurdajь, d Iranajь am səggiji çapajь d kullə dunji txut təgвərtə d partija qomunistetə d go dənni atravatь вipjəşinə dirji al çada duz antimperialistəjə u revolusijə agrareta, dərqul d guranь hakmanь zəвnəni reaqsijəji milləttəji, d kiljinə go rişə dənni çvəçjəti. Hər вijid dəhə əhə çvəçtə dlə min çəldi ijvə reaqsijetə şəxlupilə l xelə avuda milləttəjə odənə d azad go dənni atravatь dərqul d kulle planь intervensijəji d imperializm, в çərgə qəməjə d inglisnəji dərqul d SSSR min go Iraq u Iran.

„Go dəhə plaşa şərikkutə revolusijetə d proletariat d kullə dunji u d səggiji çapajь d atravatь qolonijəji ijlə zamьjnuta вuş qvitə d xalьвuta al imperializm. Go dəhə plaşa əx maqarasuta вil tre məlkvəti imperialistəji -u hədə zi up go plaşa dərqul d SSSR gərəg peşij muplixxi çummьjь (moвilizəsijə) alma səggiji u grijşi lgo plaşa qattana dərqul d imperializm вut azaduta millətetə, вut xalьвuta d pələxi u d akkarь".

(Min tezisi d x. Kuusinen al knuşjə d VI d Internasional Qomunistəjə assaxta d pətə d 127.

Инв. № 31

QUDIJKUS

1. Ahvalь iqonomijəji u polьţьqajь d surəji go Iran u Turkij həl şitə d 1918. 13
2. Səвəвi dənni qissətti xarajь u əməl d imperializm inglisnəjə. 29
3. Əməl d imperializm inglisnəjə u вuqtə diju — məlkutə d Iraq 49
4. Xujədə d soveti ijli koxvə вələdcij go plaşa d səggiji zlьjmь вut azaduta 60

Из фондов Российской национальной библиотеки

BASMAXANA D SAPRAJUTA D ÇIHILLI „MOLODAJA GVARDIJA“

Plьjtьna min вasma в lişənə d surəjə ktəvi d вitəjinə:

1. **LENIN V.** Nijşi d xujədi d Çihilli. 24 pətvəti, tьjma 25 kəp.
2. **STALIN I.** But qomsomol. 48 pətvəti tьjma 25 kəp.
3. **SALTANOV I.** Məmlə al qonferensijə Kulxujədetə d VLQSM d VII. 32 pətvəti, tьjma 25 kəp.
4. **BUT PIONERI. U ÇVƏÇƏ D PIONERI** luqata d məmli u pəsuqi d sərdəri d qompartьja (Qaganovic, Qəlinin, Postьşev, Qrupsqaja, Bela Qun u xini.) 86 pətvəti, tьjma 25 kəp.
5. **AFONIN A.** 15 şinni d qomsomol. 83 pətvəti, tьjma 30 kəp.
6. **PAUSTOVSQIJ Q.** Qara—Ada. 60 pətvəti, tьjma 25 kəp.
7. **ARAB ŞAMILOV.** Coвan d qurdəji. 80 pətvəti, tьjma 45 kəp.
8. **GIBES, OSTRJAQOV, POLUJANOV.** Lə giвə d sotəputə d lə klasь. 102 pətvəti, tьjma 65 kəp
9. **ULJANOVƏ A.** Şinni d surutə u d mədrəsə d Iljic. 32 pətvəti, tьjma 35 kəp.
10. **ROTTEN.** Mudijli Qim. 46 pətvəti, tьjma 25 kəp.

UCPEDGIZ

1. **QƏPTEROV P. N.** Min mudij ki həvi jodana. 32 pətvəti, ţьjma 20 kəp.

2. **QRJUNDEL A. F.** Avtomoʙil, ekə u dəxij ki tarsьjla. 48 pətvəti, ţьjma 45 kəp.

3. **OLEJNIQOV A.** Juməni palaşajь. 28 pətvəti, ţьjma 95 kəp.

4. **ŢAJTSJA.** Həqjət d signəlist. 20 pətvəti, ţьjma 15 kəp.

BASMAXAŅA PARTIJETA

1. **STALIN I.** Ahval xədtə—amaçь xəti d mammarta d mərutə. 32 pətvəti, ţьjma 10 kəp.

2. **STALIN I.** Çəmi d pjətiletqə qəmetə. 52 pətvəti, ţьjma 30 kəp.

3. **STALIN I.** Məmlə d jəvəltə d xiƶʙunə qə knuşjə d XVII d partija ʙut pilxənə d SQ VQP(ʙ). 84 pətvəti, ţьjma 25 kəp.

4. **BULLE M.** Xəjji u plaşa d pələxjəti u rəçpərjəti d cijn. 29 pətvəti, ţьjma 12 kəp.

5. **BONC-BRUJEVIC V.** Qəƶdərtə l qьţla d Lenin. 80 pətvəti, ţьjma 12 kəp.

6. **BOLOŢЬN U VINOGRƏD.** Gigənti d dijən. 106 pətvəti, ţьjma 95 kəp.

Ķulle ənni ktəvi ki həvi zvəne go magazьni, puləhi u seqtor millәttәjә d qnigosentr u partizdat.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Из фондов Российской национальной библиотеки

Редактор *Минасов.* Техредактор *М. Лойтерштейн*
Сдано в производство 4/V-34 г. Подп. к печати 22/VIII-34 г. М. Г. 4313,
Инд. ДН-1 форм. бум. $72 \times 105^{1}/_{32}$ $2^{3}/_{4}$ печ. л., 3,03 авт. л.
Уполномоченный Главлита № Б-30362. Тираж 600. Заказ № 2455.

17 ф-ка нац. книги ОГИЗ'а РСФСР тр. «Полиграфкнига»
Москва, Шлюзовая наб., д. № 10

Цена 25 коп.

М8 19
1-2431625
Ассир.
2-15
Из фондов Российской национальной библиотеки

БИТ ЮХАН

ПОЛОЖЕНИЕ АССИРИЙЦЕВ В ИРАКЕ

На ассирийском языке

МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ
(Национальный сектор)
Москва, центр, Новая площадь, 6/8

СКЛАД ИЗДАНИЯ:
магазины и отделения Книгооб'единения ОГИЗ'а и Коопкниги.

Любую книгу на национальных языках высылает наложенным платежом (без задатка) Дом интернациональной книги: Москва, ул. Горького, 51.